

VILNIAUS UNIVERSITETAS
TEISĖS FAKULTETAS
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KATEDRA

Dieninio skyriaus
V kurso baudžiamosios justicijos
specializacijos studento
Andrej Karšul

MAGISTRO DARBAS

BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMO PROBLEMA
THE PROBLEMS OF EXCEEDING INDISPENSABLE DEFENCE

Vad.: doc. dr. E. Bieliūnas
Rec.: lekt. dr. R. Aliukonienė

VILNIUS
2009

TURINYS

ĮVADAS.....	4
I. BŪTINOJI GINTIS IR JOS RIBOS.....	7
1. BŪTINOJI GINTIS KAIP APLINKYBĖ, ŠALINANTI VEIKOS PAVOJINGUMĄ IR PRIEŠINGUMĄ TEISEI.....	7
2. BŪTINOSIOS GINTIES REIKŠMĖ BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KONTEKSTE.....	8
3. BŪTINOJI GINTIS IR JA GINAMOS VERTYBĖS.....	10
4. BŪTINOJI GINTIS KAIP PRIGIMTINĖ TEISĖ IR JOS ĮTVIRTINIMAS LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE.....	12
5. BŪTINOSIOS GINTIES IR ATSAKOMYBĖS UŽ JOS PERŽENGIMĄ ĮTVIRTINIMAS BAUDŽIAMAJAME ĮSTATYME.....	15
6. BŪTINOS SĄLYGOS BŪTINAJAI GINČIAI ATSIKASTI IR JOS PERŽENGIMUI KONSTATUOTI.....	19
6.1. Kėsinimosi pavojingumas.....	19
6.2. Kėsinimosi akivaizdumas.....	23
6.3. Kėsinimosi realumas.....	28
7. BŪTINOJI GINTIS – TEISĖ, O NE PAREIGA.....	29
8. GINTIES NUO PAREIGŪNŲ VEIKSMŲ IR JOS RIBŲ PERŽENGIMO PROBLEMATIKA.....	32
9. AKTYVAUS GYNYBOS POBŪDŽIO IR ŽALOS PADARYMO TIK UŽPUOLIKUI BŪTINYBĖ SPRENDŽIANT BŪTINOSIOS GINTIES IR JOS PERŽENGIMO VERTINIMO KLAUSIMUS.....	37
10. VIEŠUJŲ INTERESŲ GYNIMAS BŪTINAJA GINTIMI IR JOS PERŽENGIMAS.....	42
II. BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMO TEORINĖS TRAKTUOTĖS IR PRAKTINIAI ASPEKTAI.....	45

1. BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMO SAŲOKA.....	45
2. NEBAUDŽIAMAS BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMAS.....	47
3. BAUDŽIAMAS BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMAS.....	48
3.1. Būtiniosios ginties ribų peržengimas laiko atžvilgiu.....	48
3.2. Būtiniosios ginties ribų peržengimas, esant veikos ir kėsinosi pavojingumo neatitikimui.....	50
III. BŪTINOSIOS GINTIES PERŽENGIMO KONSTATAVIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESSE.....	55
IV. BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMO TEISINIAI PADARINIAI.....	60
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	62
SANTRAUKA.....	65
SUMMARY.....	66
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	67

IVADAS

Reikalingasis apsigynimas nežino istorijos: jis egzistuoja visur ir visada. Jeigu žmogus apsigynimo ir atsiteisimo ieško įstatyme ir neranda, jeigu įstatymas negali būtent tuo momentu atsiradusioje nepavydėtinoje situacijoje suteikti pagalbos, tada žmogus naudojasi savo prigimtine išlikimo teise.

Šitokius būtinios ginties, kaip socialiai ir teisiškai reikšmingo instituto, apibrėžimus galima rasti specialiojoje literatūroje.

Bendrai aiškinant teises normas, įtvirtinančias žmogaus prigimtines teises ir laisves (pvz. Lietuvos Respublikos Konstitucija, Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija ir pan.) konstatuotina, jog teisė gintis - tai viena iš prigimtinių teisių. Tačiau toks pradinių būtinios ginties pozicijų formulavimas per siauras ir prieštarautų galiojančioms teisės nuostatoms, kadangi Lietuvos Respublikos įstatymuose tiesiogiai nenurodoma, jog būtinoji gintis esą tik prigimtinė teisė. Pažymėtina, kad valstybė žmogaus teisių turinį stengiasi veikti dviem kryptimis: suteikdama platesnių, didesnių galimybių ir ribodama, varžydama tam tikras žmogaus teises. Todėl ir šiam reiškiniui būdinga, kad valstybė suteikia galimybes asmeniui gintis pačiam, tačiau nustato ribas, kurias peržengus jis pats privalės atsakyti valstybei dėl savo veiksmų.

Valstybė, apibrėždama žmogaus teises ir laisves, garantuoja jų apsaugą. Tačiau apginti žmogaus teises ir laisves valstybės institucijų turimomis priemonėmis ne visada galima, todėl baudžiamieji įstatymai suteikia žmogui teisę gintis pačiam, bet tuo pačiu nustato tokios ginties ribas. Prigimtinės žmogaus teisės gintis įgyvendinimas priklauso tik nuo žmogaus valios ir jis turi teisę veikti, bet neturi tokios pareigos. Asmuo, esant būtinybei ir turint norą ir galimybę tam, turi teisę pasinaudoti būtinąja gintimi, neperžengiant jos ribų, tačiau to negalima reikalauti iš jo prievarta. Nepasinaudojus šia teise, negalima grasinti jokiais neigiamais teisiniais padariniais.

Baudžiamosios teisės teorijoje kalbant apie būtinąją gintį pagrindinė mintis yra tai, kad būtinoji gintis nėra atskiras teisinio baudžiamosios teisės reguliavimo dalyko elementas, o yra tik klausimas, susijęs su nusikalstamomis veikomis, tai yra tai tokio pat lygio išimtis kaip ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės. Atsižvelgiant

į tokią būtiną ginties reikšmę baudžiamosios teisės reguliuojamų santykių sistemoje, ji negali būti pripažinta atskiru, savarankišku baudžiamosios teisės institutu. Būtiną ginties tiera viena iš aplinkybių, sudarančių tokį baudžiamosios teisės institutą kaip „aplinkybės, šalinančios baudžiamąją atsakomybę“ ir yra lygi tarp kitų. O jos ribų peržengimas laikomas atsakomybę lengvinančia aplinkybe.

Peržvelgiant Lietuvoje šiuo metu susidariusią teisinę praktiką būtiną ginties taikymo srityje konstatuotina, kad vyrauja nepateisinamas baudžiamąjį persekiojimą vykdančių ikiteisminio tyrimo institucijų, prokuratūros požiūris į būtiną ginties situaciją, kadangi paprastai ikiteisminio tyrimo įstaiga ar pareigūnas, susidūrę su būtiną ginties aktu, pirmiausia jį įvertina kaip nusikalstamą veiką, pradėdami ikiteisminį tyrimą pagal faktiškai padarytą žalą ir šitaip pradėdamas baudžiamasis persekiojimas, kitaip tariant, vertinamas faktas (padariniai), o ne konkretaus asmens vaidmuo juos sukeliant. Deja, šis faktas dažniausiai būna besigynusiojo nenaudai, dėl ko susidaro situacija, jog būtent gynėsis asmuo iš pradžių gaubiamas bent jau įtarumo šešėlio. Toks baudžiamąjį persekiojimo organizavimas, neatsižvelgiant į galutinį rezultatą, morališkai ir psichologiškai labai pažeidžia besiginančiojo psichiką. O sprendžiant klausimą dėl baudžiamosios atsakomybės dėl veikos, padarytos peržengiant būtiną ginties ribas, teismai pirmiausiai šią veiką įvertina kaip nusikalstamą, o tik po to sprendžiamas klausimas dėl atsakomybės švelninimo. Tokia situacija lemia tolesnį požiūrį į teisėsaugos institucijas, teisėsaugą, teismus, valstybę ar demokratiją apskritai.

Atsižvelgiant į tai, kad besikeičiant Lietuvos Respublikos įstatyminei bazei baudžiamosios teisės ir baudžiamąjį proceso teisės srityje, taipogi keitėsi ir požiūris į būtiną ginties ir jos ribų peržengimą, kaip teisinį ir socialinį reiškinį, bei jo reglamentavimas, taikymo praktikoje pasitaiko tam tikrų esminių problemų, šiame darbe atskleista, kas yra būtiną ginties, koks yra jos reglamentavimas Lietuvos Respublikos teisės aktuose, kokia yra būtiną ginties reikšmė baudžiamosios teisės kontekste, kokios jai būtiną atsirasti aplinkybės ir sąlygos, ribų peržengimas ir jo vertinimo, taikymo praktikoje išskylanči problema. Studijuojant, analizuojant ir dėstant medžiagą bus taikomi šie teisiniai aiškinimo metodai: lingvistinis (pažodžiui aiškinant atskirų sąvokų reikšmę), loginis (aiškinant vartotus teiginius ir sąvokas, apibendrinant ir darant išvadą), sisteminis (aiškinant teisės normas ne atskirai, o visos teisės šakos ir teisinės

sistemos kontekste), lyginamasis (lyginant Lietuvos Respublikos ir kitų šalių baudžiamuosius įstatymus nagrinėjamu klausimu) ir istorinis (apžvelgiant būtinios ginties reglamentavimą ir taikymo ypatumus skirtingais istoriniais laikotarpiais).

Taigi, šiame darbe siekiama atskleisti būtinios ginties ir jos peržengimo, kaip teisinio reiškinių svarbą bei atskleisti jų tarpusavio atskirimo problematiką. Todėl pirmiausiai jame yra atskleidžiama būtinios ginties, kaip teisinio reiškinių sąvoka, taikymo ypatumai bei problematika, kylanti teorijoje ir ypač praktikoje, o tik po to, ankščiau išdėstyto pagrindu atskleidžiama iš būtinios ginties ribų peržengimo kylanti problematika bei praktikos trūkumai. Aptarus minėtus dalykus taip pat skiriamas dėmesys praktikoje kylančioms problemoms taikant būtinąją ginti ir nustatant jos ribų peržengimą baudžiamąjo proceso aspektais bei aptariami baudžiamosios atsakomybės už veikos padarymą peržengiant būtinios ginties ribas ypatumus.

Pagrindinis šio darbo tikslas – išsamiai išanalizuoti ir įvertinti būtinios ginties reglamentavimą ir taikymą praktikoje konstatuojant būtinios ginties buvimą bei vertinant jos ribų peržengimo faktą, taip pat teisės doktrinoje keliamą problematiką, padaryti išvadas, išryškinant taikymo ir vertinimo problemas bei pateikiant pasiūlymų dėl normų, reglamentuojančių būtinąją ginti taikymo vienodinimo.

Šio darbo pagrindas yra teorinės mintys, išsakytos ne tik Lietuvos, bet ir užsienio baudžiamosios teisės mokslu teoretikų, pasižymėjusių rašant mokslinius darbus šia tema, jų paminėti praktiniai taikymo aspektai. Tarp jų paminėtini V. Pavilonis ir R. Merkevičius, aprašę būtinios ginties teisinį reiškinį, G. Švedas ir autorių kolektyvas, parašę vadovėlį „Baudžiamoji teisė“, taip pat V. Piesliakas aprašęs aktualiausias mintis baudžiamosios teisės mokslo srityje. Paminėtini ir ankstesnių laikų lietuviški bei užsienio šalių autoriai, kurių darbai iš dalies susisteminti aukščiau išvardytų autorių, tai V. Stankevičius, parašęs vadovėlį „Baudžiamoji teisė“, J. V. Baulin, parašęs mokslinį darbą apie aplinkybių šalinančių baudžiamąją atsakomybę problemas, V.L. Zujev, aprašęs būtinios ginties ir būtinojo reikalingumo reiškinius, A. Klimka, parašęs knygą „Aplinkybės, šalinančios veikos pavojingumą visuomenei“, I . I. Sluckij, aprašęs aplinkybes, šalinančias baudžiamąją atsakomybę.

I. BŪTINOJI GINTIS IR JOS RIBOS

1. BŪTINOJI GINTIS KAIP APLINKYBĖ, ŠALINANTI VEIKOS PAVOJINGUMĄ IR PRIEŠINGUMĄ TEISEI

Baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso požiūriu galima išskirti keletą žmogaus teisių apsaugos būdų: norminiuose teisės aktuose nustatant atsakomybę už žmogaus teisių pažeidimą per valstybės institucijas, siekiant atkurti pažeistas teises ir nubausti pažeidėją. Vienas iš svarbesnių žmogaus teisių gynybos būdų yra galimybė pačiam imtis gynybos veiksmų atsitikus tam tikram įvykiui, esant tam tikrai situacijai.

Įtvirtindamas būtinios ginties institutą įstatymų leidėjas pripažįsta, kad veiksmai, padaryti esant būtinajai ginčiai, yra socialiai vertingi, nes nukreipti prieš pavojingą kėsanimąsi. Tokiu atveju valstybė ne tik realiai leidžia pasinaudoti asmeniui savo prigimtinė teise gintis, bet ir yra jos teisinis garantas.¹

Šiandieną būtinąją gintį kaip teisinį reiškinį reikšminga nagrinėti keletu požiūrių. Visų pirma tiksliai žinant teisėtos būtinios ginties reikalavimus lengviau užtikrinti besiginančio asmens teises ir teisėtus interesus. Iš kitos pusės toks kišimasis į kito žmogaus teises, nors ir pasireiškiantis kaip būtinoji gintis, negali būti beribis. Jis turi būti taikomas ir gali reikštis tik neperžengiant įstatymo nustatytų ribų. Iš to seka, kad būtinoji gintis turi būti nagrinėjama ir per asmens, prieš kurį ji yra naudojama, teisių prizmę. Kadangi galutinai kėsanimąsi į kito žmogaus teises, tai yra sprendžiant, buvo ar ne būtinoji gintis, peržengtos ar ne jos ribos, vertina valstybės pareigūnai, nagrinėti būtinąją gintį reikšminga bei tikslinga ir teisėtvarkos palaikymo, teisėtumo atkūrimo požiūriu. Tai ypač svarbu teisingumo įgyvendinimo atžvilgiu ir pirmiausiai susiję su tinkamu kaltinimo funkcijos organizavimu. Daugeliu atvejų baudžiamasis persekiojimas pradedamas vadovaujantis Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau BPK) 166-168 straipsniais, tai pradedant ikiteisminį tyrimą, ir tai dažniausiai priklauso nuo to, ar atsižvelgiant į padarinius, yra ar nėra nusikaltimo požymių (kitais tariant, vertinamas faktas (padariniai), o ne konkretaus asmens vaidmuo juos sukelti). Ikiteisminis tyrimas dažniausiai pradedamas dėl fakto, o ne dėl konkretaus asmens. Būtinios ginties faktinės padėties rezultatas arba vadinamasis „faktas“ yra asmens, kuris kėsinosi į besigynusįjį,

¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius, 2004, p. 181.

sužalojimas, jo turto netekimas ar sumažėjimas. Deja, šis faktas būna besigynusiojo nenaudai. Būtent gynėsis asmuo iš pradžių gaubiamas bent jau įtarumo šešėlio. Iš to seka, kad laiku ir, svarbiausiai, tinkamai išsprendžiant būtinios ginties buvimo ar nebuvimo klausimus, baudžiamasis persekiojimas taptu ne tik greitesnis, bet ir gerokai kokybiškesnis. Be to, tai padėtų įgyvendinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau konstitucija) 109 straipsnio nuostatą, įpareigojančią teismus ne spręsti bylas, o vykdyti teisingumą.

2. BŪTINOSIOS GINTIES REIKŠMĖ BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS KONTEKSTE

Būtinios ginties reikšmė baudžiamosios teisės reguliuojamų teisinių santykių kontekste iš tiesų nedidelė. Net galima kelti klausimą, ar reikia būtinąją gintį, kaip prigimtine žmogaus teisę, nagrinėti baudžiamosios teisės kategorijomis. Pripažinus ją prigimtine žmogaus teise, vargu ar apskritai galima kalbėti apie baudžiamųjų teisinių santykių atsiradimą. Būtinoji gintis kaip tik yra juridinis faktas ar faktų visuma, kurie neleidžia atsirasti, kilti įprastai suprantamiems baudžiamiesiems teisiniams santykiams. Tai, reiškia, kad būtinios ginties nebegalima vertinti tik kaip juridinio fakto, sukurančio atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teisinius santykius.²

Baudžiamosios teisės doktrinoje vyrauja mintis, kad būtinoji gintis nėra pagrindinis teisinio baudžiamosios teisės reguliavimo dalyko elementas, o yra tik klausimas, susijęs su nusikalstamomis veikomis. Kad tai yra tokio pat lygio išimtis kaip ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės. Atsižvelgiant į tokią būtinios ginties reikšmę baudžiamosios teisės reguliuojamų santykių sistemoje, nereikėtų reikalauti pripažinti jos atskiru, savarankišku baudžiamosios teisės institutu. Būtinoji gintis tėra viena iš aplinkybių, sudarančių tokį baudžiamosios teisės institutą kaip „aplinkybės šalinančios baudžiamąją atsakomybę“ ir yra lygi tarp kitų.

Šiuo klausimu baudžiamosios teisės doktrina nėra nuosekli: dauguma autorių nesistengia nurodyti šių aplinkybių bendrų bruožų ir apsiriboja, arba konkrečių aplinkybių rūšių analize, arba pateikia kurį nors bendrą šių aplinkybių požymį, neskirdami tam

² Pavilonis. V, Merkevičius. R. Būtinoji gintis. Vilnius, 1999, p. 10.

didesnio dėmesio ir nesureikšmindami. Apibendrinus baudžiamosios teisės teorijoje ir praktikoje išsakytas mintis, galima išskirti tokius pagrindinius aplinkybių, šalinančių baudžiamąją atsakomybę, bruožus:

1) visada pasireiškia kaip veikos, kurioms būdingos visos baudžiamosios teisės doktrinoje numatytos nusikalstamų veikų charakteristikos. Kitaip tariant, tai sąmoninga ir valinga fizinio asmens veika, išoriškai išreikšta arba aktyviais veiksmais (veikimu), arba pasyviu susilaikymu vykdyti pareigas (neveikimu);

2) objektyvūs šių veikų požymiai išoriškai sutampa su tam tikrų nusikalstamų veikų sudėties požymiais, nurodytais baudžiamajame įstatyme;

3) būtinas šių veikų bruožas yra jų teisėtumas arba nepriešingumas galiojančioms teisės normoms;

4) socialinis šių veikų turinys – jų socialinis vertingumas ar priimtinumai. Nors šios veikos objektyviųjų požymių atžvilgiu ir atitinka tam tikro baudžiamajame įstatyme aprašytos konkrečios nusikalstamos veikos sudėtį ir jomis iš dalies pažeidžiamos kitų asmenų teisės, tam tikros vertybės ar kėsinamasi jas pažeisti, tačiau konkrečiam žmogui, visuomenei ar teisėtškai šios veikos yra naudingos. Joms trūksta nusikalstamų tikslų ir motyvų. Be to, grėsmės visuomenei nekelti ir veikiantis/besiginantis subjektas. Tad jos visuomenei yra labiau reikšmingos (naudingos ar bent priimtinos), nei pavojingos. J. Baulinas, pabrėždamas socialinį turinį, šias veikas siūlo įvardyti „socialiai leistinomis“ ar „socialiai priimtynomis“;³

5) veikoms, padarytomis šiomis aplinkybėmis, baudžiamasis įstatymas numato specialų vertinimą. Reikia atkreipti dėmesį, kad veikos, padarytos esant aplinkybėms, šalinančioms baudžiamąją atsakomybę, vis tiek padaro žalą tam tikroms asmenų teisėms ir laisvėms arba tokią žalą kėsinamasi padaryti (pvz., besiginant užpuolikai sunkiai sutrikdoma sveikata arba sugadinamas ar sunaikinamas jam priklausantis turtas). Tačiau jų teisinis vertinimas pasižymi specifika: nors apskritai už tokius veiksmus baudžiamasis įstatymas veikiančiam subjektui grasina kriminalinėmis bausmėmis, veikiantiems šiomis aplinkybėmis asmenims baudžiamosios atsakomybės klausimo nekyla. Jiems neatsiranda

³ Баулин Ю. В. Уголовно-правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключают преступность (общественную опасность и противоправность) деяния: автореферат. Харьков, 1991, с. 13.

baudžiamųjų teisinių padarinių, negrasinama nei bausmėmis, nei jokiais kitomis asmens teisiniai padėčiai ar teisėms baudžiamosios teisės numatytais prievartos priemonėmis.

Taigi aplinkybėmis, šalinančiomis baudžiamąją atsakomybę, pripažintinos tam tikrų teisės šakų normų numatytos ir išoriškai nusikaltimams tapačios, visuomenei naudingos (socialiai priimtinos), teisėtos veikos, įstatymų numatytais atvejais šalinančios veikos pavojingumą visuomenei ir priešingumą teisei.⁴

3.BŪTINOJI GINTIS IR JA GINAMOS VERTYBĖS

Būtiniosios ginties nagrinėjimas siejant su nusikaltimo ir nusikaltimo sudėties teisinėmis kategorijomis padeda suvokti, kad būtinoji gintis, kaip ir kitos panašios aplinkybės, šalina veikiančiojo asmens baudžiamąją atsakomybę ne todėl, kad jo veiksmuose nebūtų įmanoma išvelgti nusikaltimo sudėties, o dėl tos priežasties, jog esant šioms aplinkybėms nyksta tiek pavojingumo, tiek priešingumo teisei požymiai. Taigi galima sakyti, kad išnyksta nusikaltimo, kaip realaus gyvenimo reiškinių, požymiai. Kodėl esant būtinajai ginčiai padaryta veika ir atsiradę padariniai nepavojingi visuomenei? Konstitucija deklaruoja tam tikrų žmogaus teisių ir laisvių neliečiamumą. Pavyzdžiui, Konstitucijos 19 straipsnyje sakoma, kad „žmogaus teisė į gyvybę saugo įstatymas“; 20 straipsnyje – „žmogaus laisvė neliečiama“; 21 straipsnyje – „žmogaus asmuo neliečiamas“; 23 straipsnyje – „nuosavybė neliečiama“ ir panašiai. Iš Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau BK) normų analizės galima matyti, kad neteisėtas pavojingas kėsinimasis į kitą žmogų, nuosavybę ar teises pripažįstamas nusikalstama veika. Tačiau Konstitucijos įtvirtinamų teisių ir laisvių formulavimo, esmės ir turinio atžvilgiu, negalima prilyginti BK nustatytiems draudimams pažeisti tam tikras teises. Teisių ir laisvių, kurias gina Konstitucija, esmės ir turinio požiūriu negalima prilyginti teisinėms gėriams, kuriuos gina baudžiamojo įstatymo normos. Iš esmės negalima pažeisti nei žmogaus, kaip asmenybės, liečiančias teises, nei nuosavybės. Konstitucinės apsaugos šioms vertybėms suteikimas ir jų įtvirtinimas pačioje

⁴ Баулин Ю. В. Уголовно-правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключающих преступность (общественную опасность и противоправность) деяния: автореферат. Харьков, 1991, с. 14.

Konstitucijoje leidžia manyti, kad šios sąvokos neapima vien fiziologinių žmogaus savybių ir tik nuo paties žmogaus valios priklausomų vertybių, o turi tam tikrą socialinį turinį. Todėl mes, kaip visuomenės nariai, sutinkame gerbti kitų žmonių teises ir laives ir šią pareigą prisiimame tik tuo atveju, jeigu visi kiti visuomenės nariai įsipareigoja gerbti ir mūsų teises ir laives. „Kiekvienas, tapdamas pavaldus visiems, netampa pavaldus niekam atskirai ir, kadangi nėra nė vieno asociacijos nario, kurio atžvilgiu kiti neįgytų tų pačių teisių, kurias atidavė jam savo atžvilgiu, tai kiekvienas gauna ekvivalentą to, ką praranda, ir įgyja daugiau jėgų išsaugoti tai ką turi.“⁵ Todėl akivaizdu, kad šios Konstitucijos saugomos vertybės apima ne tik teises, bet ir pareigas. Konstitucijos deklaruojamos vertybės tampa neliečiamos tik kai vertybių turėtojas, tiek sąžiningai įgyvendina savo teises į turimas vertybes, tiek atlieka pareigą dėl kitų asmenų tokių pačių vertybių apsaugos, jų nepažeisdamas. Kėsindamasis padaryti žalą kitam asmeniui ar jo teisėtiems interesams, asmuo atleidžia visuomenę nuo pareigos gerbti jo teises ir sutinka su tuo, kad nebeginami jo teisėti interesai ir gali būti padaroma tam tikra žala jam ar jo teisėms bei laisvėms. Visuomenė nebeturi pareigos garantuoti dalies jo teisių apsaugos, nes jis pirmas parodė nepagarbą visuomenei ir jos bendro gyvenimo principams.

Būtinosis ginties atveju susiduriama ir su teisinėmis vertybėmis, priklausančiomis besikėsinančiajam. Besiginančiojo vertybės visiškai neliečiamos, nes jis vykdo savo įsipareigojimus visuomenei apskritai ir kiekvienam jos nariui atskirai. Tuo tarpu besikėsinantysis, nors dažniausiai sąžiningai įgyvendina savo teises, kurios siejamos su jo galimybe elgtis savo nuožiūra, ignoruoja savo pareigas kitiems visuomenės nariams. Taigi situacija, kai padaroma žala teisinėms teisėms ar laisvėms, kurias visuomenė nėra įsipareigojusi saugoti ir ginti, nėra pavojinga visiems kitiems visuomenės nariams. Be to, žala, padaryta besipriešinant neteisėtam puolimui, suteikia pagrindą daryti prielaidą dėl besiginančiojo sąžiningumo. Tokiu būdu ne tik veika, bet ir veikiantysis nėra pavojingi visuomenei.

Apskritai galima apsiriboti vien tuo, kad išnyksta pavojingumo požymis, kadangi kitas būtinas nusikalstamos veikos požymis – priešingumas teisei, tėra veikos pavojingumo teisinė išraiška. Ir jeigu įrodyta, kad nyksta veikos pavojingumas, tai, savaime suprantama, nyksta ir veikos pavojingumo teisinė išraiška – priešingumas teisei.

⁵ Ž. Ž. Ruso. Rinktiniai raštai. Vilnius, 1979, p. 117.

Veikos priešingumas teisei, kaip privalomas bet kurio nusikaltimo požymis, nurodomas BK 11 straipsnio pirmoje dalyje. Nusikaltimu yra pavojinga ir baudžiamajame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas). „Baudžiamajame kodekse uždrausta“ reiškia, kad baudžiamosios teisės norma šią veiką vertina kaip nusikalstamą ir baustiną. Tačiau baudžiamosios teisės norma gali būti taikoma, jeigu yra įstatymo reglamentuotos „sąlygos ir prielaidos, kuriomis ji galima“.⁶ Nesant bent vienos iš šių sąlygų (tai yra jeigu nepakanka prielaidų, kurioms esant apskritai gali būti taikoma teisės norma), BK specialiosios dalies normos, kur formuluojama dispozicija, taip pat negalima taikyti. O tai, kad negalima taikyti baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies normos dėl bendrojoje dalyje numatytų kliūčių, reiškia ne ką kitą, kaip veikos priešingumo teisei požymio nykimą.

Visa tai leidžia konstatuoti, kad būtiniosios ginties esmę tiksliausiai atspindi jos įvardijimas aplinkybe, šalinančia veikos pavojingumą ir priešingumą teisei. Tad būtinoji gintis – tai aplinkybė, šalinanti veikos pavojingumą ir priešingumą teisei, tai yra atitinkamų teisės šakų numatyta ir formaliai nusikaltimą atitinkanti, visuomenei pavojingumą ir veikos priešingumą teisei pašalinanti bei įpareigojanti tam įgaliotas valstybės institucijas visiškai ir besąlygiškai atleisti asmenis nuo baudžiamosios ir bet kokios kitos teisinės atsakomybės už padarytą veiką.⁷

4. BŪTINOJI GINTIS KAIP PRIGIMTINĖ TEISĖ IR JOS ĮTVIRTINIMAS LIETUVOS BAUDŽIAMOJOJE TEISĖJE

Specialioje literatūroje galima būtų pažymėti sekančius teiginius apibūdinant būtinąją gintį: „Reikalingasis apsigynimas nežino istorijos: jis egzistuoja visur ir visada“⁸; „Jeigu žmogus apsigynimo ir atsiteisimo ieško įstatyme ir neranda, jeigu įstatymas negali

⁶ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996, p. 117.

⁷ Баулин Ю. В. Уголовно-правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключающих преступность (общественную опасность и противоправность) деяния: автореферат. Харьков, 1991, с. 19.

⁸ Stankevičius. V. Baudžiamoji teisė. Paskaitos. Kaunas, 1925, p. 31.

būtent tuo momentu atsiradusioje nepavydėtinoje situacijoje suteikti pagalbos, tada žmogus naudojasi savo prigimtaine išlikimo teise.“⁹

G. Roginskis, komentuodamas 1926 m. RTFSR BK, nurodo, kad būtent „įstatymo suteikta piliečiams teisė į būtinąją gintį yra labai svarbus veiksnys, skatinantis kovą su nusikalstamumu“, o „dėl to ir pati gynyba galima, tiek ginant savo privačius teisėtus interesus, tiek visos visuomenės, valstybės interesus ir bet kuriuos teisėtus kitų, trečiųjų asmenų interesus“.¹⁰

Pavyzdžiui, Visuotinės žmogaus teisių deklaracijos 1 straipsnyje konstatuojama, kad visi žmonės gimsta laisvi ir lygūs. Jiems suteiktas protas ir sąžinė ir jie turi elgtis vienas su kitu kaip broliai.¹¹ Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto 6 straipsnyje teigiama, kad teisė į gyvybę yra neatsiejama nuo žmogaus asmenybės.¹² Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 2 straipsnis kiekvienam susitariančios šalies jurisdikcijoje esančiam žmogui garantuoja čia formuluojamas teises ir laisves: „Kiekvieno žmogaus teisė gyventi turi būti saugoma įstatymo. [...] Gyvybės atėmimas negali būti laikomas prieštaraujančiu šiam straipsniui, jeigu tai įvyko neviršijant tokios jėgos panaudojimo, kai tai buvo neišvengiamai būtina: a) ginant kiekvieną asmenį nuo neteisėto smurto [...]“.¹³

Lietuvos teisinės sistemos aukščiausios juridinės galios aktas – Konstitucija – tiesiogiai nurodo, kad žmogaus teisės ir laisvės yra prigimtines. Kiti Konstitucijos straipsniai, vardydami konkrečias teises ir įtvirtindami jų ir laisvių gynybos ir neliečiamumo principą, konstatuoja, kad valdžios galias riboja Konstitucija. Bendroji šių teisės aktų idėja aiškiai rodo, kad teisė gintis įtvirtinama kaip viena iš prigimtinių teisių. Tačiau toks pradinių būtiniosios ginties pozicijų formulavimas per siauras ir prieštarautų galiojančioms teisės nuostatoms. Konstitucija ir BK tiesiogiai nenurodo, jog būtinoji gintis esą tik prigimtinė teisė. Tiek konstitucinėse, tiek baudžiamojo įstatymo normose, vardijant prigimtines žmogaus teises daug dėmesio skiriama valstybės galioms. Valstybė žmogaus teisių turinį stengiasi veikti dviem kryptimis: suteikdama platesnių, didesnių galimybių ir ribodama, varžydama tam tikras žmogaus teises.

⁹ Пионтковский. А. А. Курс советского уголовного права. Учение о преступлении. Москва, 1961, с. 148.

¹⁰ Рогинский. Г. Уголовный кодекс РСФСР. Москва, 1936, с. 249.

¹¹ Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius, 1991

¹² Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas // Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius, 1991

¹³ Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // (Žin., 2000, Nr. 96-3016)

Nuosekliai vadovaudamiesi teisės gintis, kaip prigimtinės teisės, pirminiu pagrindu, turėtume pripažinti, kad besiginantis asmuo visais atvejais gali sukelti bet kokią gynybai reikalingą, būtiną žalą, net užpuoliko mirtį. Tačiau Konstitucijos 19 straipsnis, nuroydamas, kad „žmogaus teisę į gyvybę saugo įstatymas“, suponuoja pareigą saugoti ir užpuoliko gyvybę. Baudžiamasis įstatymas, būdamas pagrindinis šios srities teisės šaltinis, toliau plėtoja valstybės galių suteikti ar atimti idėją. Įvertinus tai, kad jame numatyta galimybė padaryti žalos bet kokiomis faktinėmis bylos aplinkybėmis galima išskirti du galimos žalos aspektus.

Pirma, visais atvejais galima padaryti turtinę žalą, nežymų sveikatos sutrikdymą ar fizinį skausmą, arba nesunkiai sutrikdyti sveikatą. Ši žala užpuolikui nesiejama su realia ginimosi situacija.

Antra, visiškai kitaip padėtis vertinama, kai ginantis užpuolikui sunkiai sutrikdoma sveikata ar sukeliama jo mirtis. Prigimtinės teisės gintis idėja leidžia besiginančiajam sunkiai sutrikdyti sveikatą užpuolikui ar atimti pastarajam gyvybę, jeigu tai yra būtina gynybos tikslais ir kai kitaip neįmanoma apsiginti. Tačiau greta to įstatymas reglamentuoja ir tam tikras sąlygas, tik kurioms esant galima sukelti sunkų sveikatos sutrikdymą ar mirtį jau nepriklausomai nuo galimybės atremti užpuolimo kitu būdu. Kalba eina apie didelį sumišimą, didelį išgąstį arba brovimosi į būstą atvejus. Tad galimybė ginantis sukelti aukščiau paminėtus padarinius yra susijusi su žmogaus turima prigimtaine teise gintis ir yra jos lemiama, be to, įstatymas suteikia tam tikrų naudojimosi šia teise garantijų.

Todėl galima kalbėti apie sudėtinę būtinąsios ginties teisinį pagrindą, kadangi apskritai atsirasti tokiems gynybos padariniams sąlygas sudaro prigimtine teise gintis, tačiau pozityvioji teisė savo ruožtu numato, kad tokią žalą galima padaryti, tačiau tik neperžengiant įstatymo numatytą ribą. Kitaip tariant, pripažindami, kad būtinoji gintis yra tik prigimtine teise, turėtume konstatuoti, jog ginantis užpuolikui galima padaryti bet kokią žalą, sukelti bet kokių padarinių, jeigu tik ta žala yra būtina užpuolimui ar jo grėsmei atremti. Prigimtine teise neleidžia net nežymaus sveikatos sutrikdymo ar fizinio skausmo sukėlimo, jeigu tai nebūtina užpuolimui atremti, bet kartu leidžia atimti žmogui gyvybę, nekeldama papildomų sąlygų, jeigu tik besiginantis asmuo mano esant būtina. Tuo tarpu situacija, formuluojama BK, yra kiek kitokia: BK 28 straipsnis suteikia

galimybę besiginančiajam, neatsižvelgiant į faktines bylos aplinkybes, o remiantis vien užpuolimo aktu bet kada padaryti turtinę žalą, nežymiai sutrikdyti sveikatą, sukelti fizinį skausmą ar nesunkų sveikatos sutrikdymą, o esant dideliame sumišimui, dideliame išgąsčiui, kurį sukėlė kėsanimasis, ar kėsiniui išibrauti į būstą, bet kada sunkiai sutrikdyti sveikatą arba sukelti užpuolimo mirtį.

5. BŪTINOSIOS GINTIES IR ATSAKOMYBĖS UŽ JOS RIBŲ PERŽENGIMĄ ĮTVIRTINIMAS BAUDŽIAMAJAME ĮSTATYME

BK išaiškinta, kad būtinoji gintis, remiantis baudžiamosios teisės teorija, apibrėžiama kaip tam tikra situacija, kai baudžiamojo įstatymo ginamiems interesams žala padaroma ginant save, kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsinosi, jei tuo nebuvo peržengtos būtinosios ginties ribos.¹⁴

Specialioje literatūroje šiuo klausimu taip pat yra pasisakyta gana daug, pavyzdžiui: G. Švedas, remdamasis dabartinio įstatymo traktuote, nurodo, kad „būtinoji gintis – tai tokia situacija, kai baudžiamojo įstatymo ginamiems interesams žala padaroma ginant save, kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsinosi, jei tuo nebuvo peržengtos būtinosios ginties ribos.¹⁵ V. Piesliakas nurodo, kad būtinoji gintis yra aktyvi žmogaus gynyba nuo pavojingo kėsinosi darant žalą besikėsinančio asmens sveikatai, nuosavybei, o tam tikrais atvejais ir gyvybei.¹⁶ N. S. Tagancevas teigia, jog būtinoji gintis – tai „įstatymo laikomas nenusikalstamu žalos padarymas teisės saugomiems interesams, kurie priklauso asmeniui, besikėsinusiam į žalą padariusį ar kitą asmenį“.¹⁷ Tuo tarpu M. P. Mincas nurodo, kad „būtinoji gintis – neteisėto užpuolimo atėmimas pasikėsinant į kokį nors užpuolikui priklausantį teisinį gėrį“.¹⁸ Kituose šaltiniuose galima rasti dar pasisakymų apibūdinant būtinąją gintį: „Būtinoji gintis turinio

¹⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius, 2004, p. 181.

¹⁵ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996, p. 215.

¹⁶ Piesliakas. V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius, 2008, p. 17.

¹⁷ Таганцев. Н. С. Русское уголовное право. 1 Т. Санкт Петербург, 1902, с. 239.

¹⁸ Минц. П. М. Курс уголовного права. 1 Т. Часть общая. Рига, 1925, с. 142.

atžvilgiu yra teisėtas žalos padarymas ginantis ar ginant teisės saugomus asmens, visuomenės ar valstybės interesus nuo visuomenei pavojingų kėsinių¹⁹. „Būtinoji gintis yra gynyba, kuri yra būtina tam, kad atremti dabartinį neteisėtą puolimą prieš save ar kitą asmenį“.²⁰

Taigi, būtinoji gintis – tai baudžiamajame ar kitų teisės šakų įstatymuose numatyta ir formaliai atitinkanti baudžiamajame įstatyme numatytos veikos požymius, visuomenei naudinga (socialiai vertinga) ir teisėta veika, kuria asmuo gindamas save, kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsiniškos, padaro užpuolikai žalos ir kuri tokiu būdu šalina tokios veikos pavojingumą ir priešingumą teisei bei suponuoja teisinės atsakomybės už tokia veiką nykimą.²¹

Kadangi būtinoji gintis laikoma prigimtine žmogaus teise, niekuo nepagrindžiamas ir šiuolaikinis baudžiamojame įstatyme būtinosios ginties formulavimas. BK 28 straipsnis nurodo, kad asmuo neatsako pagal šį kodeksą, jeigu jis, neperžengdamas būtinosios ginties ribų, padarė baudžiamajame įstatyme numatyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką gindamasis ar gindamas kita asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsiniškos.

Nors baudžiamosios teisės teorija šiuos teiginius suformulavusi jau seniai, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas apibendrinamas teismų praktiką kaskart pabrėžia šį aspektą, tačiau teismai, asmens veiką kvalifikuodami kaip būtinąją gintį, stengiasi pabrėžti tarsi norėdami apsidrausti, kad žmogus gynėsi padarydamas žalos užpuolikai, kadangi neturėjo kitų galimybių išvengti pavojaus. Pavyzdžiui, 1996 m. rugsėjo 5 d. teismo nuosprendyje Kauno miesto apylinkės teismas pabrėžė, jog „teismas sprendžia, kad teisiama, panaudodamas peilį, besigindamas nuo nenutrūkstamo [...], intensyvaus ir stipraus mušimo, kitokiu būdu negalėdamas apsiginti, gelbėdamas savo sveikatą, gyvybę ir brangų turtą [...] neperžengė būtinosios ginties ribų“.²² Manoma, toks teismų „apsidraudimas“ ne tik neatitinka įstatymo dvasios, bet ir formuoja neigiamas moralines nuostatas: gynėsis

¹⁹ Зуев. В. Л. Необходимая оборона и крайняя необходимость. Москва, 1996, с. 71.

²⁰ Strafgesetzbuch, §32 punkt 2 // [RGI](#), s. 127.

²¹ Pavilionis V., Merkevičius. R. Būtinoji gintis. Vilnius, 1999, p. 39.

²² Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojame byloje Nr. 1-40/96

asmuo nors ir pripažįstamas nekaltu, tačiau išeina, kad jis privalo gailėtis dėl savo veiksmų. Tuo tarpu jis net morališkai neturi atsiskaityti už sukeltus padarinius, gailėtis dėl savo veiksmų ir jų rezultato.

Būtinajai ginčiai reglamentuoti įstatymų leidėjas pasirinko vadinamą būtiniosios ginties formulavimo sistemą, tai yra būtiniosios ginties klausimus reglamentuojančios normos išdėstytos BK 28 straipsnyje. Šių normų įtvirtinimas bendrojoje dalyje reiškia, kad jų nuostatos turėtų būti taikomas visoms ar bent didžiajai daugumai baudžiamojo įstatymo specialiosios dalies normų. BK 28 straipsnio 2 dalyje nurodoma, kad „asmuo neatsako pagal šį kodeksą, jeigu jis, neperžengdamas būtiniosios ginties ribų, padarė įstatyme numatyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką [...]“. Nors faktiniame gyvenime žmogaus teisės ar teisėti interesai dažniausiai pažeidžiami ar kėsিনamasi juos pažeisti aktyviais veiksmais, tačiau žinoma ir pavyzdžių, kai kėsინimasis, prieš kurį galima būtinoji gintis, gali pasireikšti ir neveikimu. Vadinasi, reikia sutikti, kad „kai kuriais atvejais būtinoji gintis galima ir prieš kėsინimąsi, pasireiškianti neveikimu. Antai, iešmininkas nenori atitinkamai perkelti iešmo, ateinant traukiniui. Galima avarija. Smurtinis iešmininko privertimas perkelti iešmą taip, kad neįvyktų avarija tokiu būdu laikomas būtiniosios ginties aktu.“²³

BK 11 straipsnio pirmosios dalies analizė leidžia manyti, kad pavojingais kėsინimaisiais reikia pripažinti visus nusikaltimus, nes visi be išimties nusikaltimai iš esmės yra pavojingi: vieni – visuomenei, kiti – konkrečiam žmogui, treči – teisėtvarkai. Pavyzdžiui, BK 307 straipsnyje nusikaltimu pripažįstamas pelnymasis iš kito asmens prostitucijos; 260 straipsnyje – neteisėtas narkotinių ar psichotropinių priemonių gaminimas, perdirbimas, laikymas, įgijimas, gabenimas, siuntimas turint tikslą jas parduoti ar kitaip platinti arba jų pardavimas ar kitoks platinimas; 309 straipsnyje – pornografinio turinio dalykų pagaminimas ar įgijimas turint tikslą platinti; 203 straipsnyje – neteisėta juridinio asmens veikla; 323 straipsnyje – dezertyravimas; 113 straipsnyje – marodieriavimas ir kiti. Tad kyla klausimas, ar nuo visų nusikaltimų galima gintis būtinąją gintimi? Nors visos minėtos veikos yra nusikaltimai ir yra pavojingi kėsინimaisiais, tačiau vargu ar šiuo atveju galima kalbėti apie tai, kad baudžiamasis įstatymas prieš tokius pavojingus kėsინimus leidžia naudoti būtinąją gintį. Išvardytais nusikaltimais

²³ Klimka. A. Aplinkybės, pašalinančios veikos pavojingumą visuomenei. Vilnius, 1966, p. 47.

kėsinamasi į žmogiškumą, ekonomiką ir verslo tvarką, dorovę, krašto apsaugos tarnybą, tačiau baudžiamajame įstatyme yra ir pavojingų kėsinimūsi į žmogaus teises, prieš kuriuos taip pat vargu ar bus galima būtinoji gintis, o būtent: asmens dokumentų pagrobimas arba suklastojimas, svetimo turto iššvaistymas, radinio pasisavinimas. Taigi galima teigti, kad nors baudžiamasis įstatymas ir leidžia gintis nuo pavojingų kėsinimūsi, savo ruožtu reglamentuoja tokius kėsinimusis, kurie pavojingi, tačiau prieš kai kuriuos iš jų būtinoji gintis negalima. Baudžiamosios teisės doktrinoje taip pat minima užpuolimo sąvoką, tačiau ji taip pat nėra tiksli. Manychiau, galimybėms gintis būtinaja gintimi nustatyti bendruoju kriterijumi reikia pripažinti kėsinimūsi galimą padaryti realią žalą. Pvz. „V. Š. nuteistas už tai, kad 2004 m. rugsėjo 26 d., apie 18.40 val., (*duomenys neskelbtini*) namo kieme mažamečiui P. B., gim. 1994 m. liepos 15 d., sukėlė fizinį skausmą ir nežymiai jį sužalojo, t.y. priėjęs prie mažamečio P. B., į jo buto langus mėčiusio akmenukus bei slyvas, sugriebė P. B. už rankos, vėliau už ausų ir bandė nuvesti pas jo tėvus išsiaiškinti dėl netinkamo elgesio [...] Netinkami P. B. veiksmai šiuo atveju nebuvo tiek pavojingi, kad prilygtų nusikalstamam kėsinimūsi“²⁴.

Baudžiamosios teisės teorija ir praktika taip pat pripažįsta, kad būtinaja gintimi laikytini tik tokie pavojingo kėsinimosi atremimo veiksmai, kuriais užpuolikai padaroma žala. „Būtinoji gintis visada susijusi su žalos padarymu užpuolikai. Jei atremiant kėsinimūsi užpuolikai nepadaroma žala, kuri numatyta baudžiamuoju įstatymu, tai tokie veiksmai laikomi socialiai vertingais, tačiau nesudaro būtinosios ginties situacijos“.²⁵

Būtinoji gintis laikoma teisėtu ir socialiai vertingu aktu tik kai atitinka tam tikras įstatymo keliamas sąlygas, baudžiamosios teisės teorijoje nagrinėjamas siejant atskirai su kėsinimūsi ir gynyba. Baudžiamosios teisės teorijos požiūriu, neteisėtumą rodo tokie kėsinimosi požymiai:

- pavojingumas;
- akivaizdumas;
- realumas.

²⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-558/2006

²⁵ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996, p. 216.

6. BŪTINOS SĄLYGOS BŪTINAJAI GINČIAI ATSIKASTI IR JOS RIBŲ PERŽENGIMUI KONSTATUOTI

6.1. Kėsinimosi pavojingumas

BK numatyta galimybė bausti ne už bet kokias veikas, o tik už nusikalstamas, tai yra baudžiamojo įstatymo uždraustas. O ką Lietuvos baudžiamosios teisės doktrina ir norminis reglamentavimas pripažįsta nusikalstama veika? BK 10 straipsnis nurodo, kad nusikalstamos veikos skirstomos į nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus, 11 straipsnio pirmoji dalis nustato, kad nusikaltimas yra pavojinga šiame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta laisvės atėmimo bausmė, o 12 straipsnis, kad baudžiamasis nusižengimas yra pavojinga ir šiame kodekse uždrausta veika (veikimas ar neveikimas), už kurią numatyta bausmė, nesusijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą. Įstatymas įtvirtina, kad nusikaltimas turi būti, visų pirma, pavojinga veika. Veikos pavojingumas pasireiškia objektyviu kėsinimusi į tam tikras teises vertybes. Tačiau tam, kad tam tikrą veiką galėtume pripažinti nusikalstama, vien pavojingumo požymio nepakanka. Reikia dar vieno – priešingumo galiojančiai teisei arba, kad veika būtų uždrausta galiojančio baudžiamojo įstatymo, neleistina – *nullum crimen, sine lege*. Baudžiamosios teisės teorijoje nurodoma, kad visuomeninis pavojingumas ar pavojingumas kuriam nors konkrečiam asmeniui yra materialusis (arba socialinis) nusikaltimo požymis, o priešingumas galiojančiai teisei yra formalusis požymis arba teisinė pavojingumo išraiška.²⁶ Vis dėlto pagrindinis, būdingiausias nusikaltimo, kaip tam tikro socialinio reiškinių, bruožas, iš esmės skiriantis jį nuo kitų veikų, yra pavojingumas. Tik remiantis tuo, kad tam tikra veika pavojinga visuomenei ar konkrečiam žmogui, kelia pavojų tam tikromis teisinėmis vertybėmis, įstatymų leidėjas įvardija ją nusikalstama, tai yra kriminalizuoja, aprašydamas baudžiamojo įstatymo normoje. Su veikos pavojingumu paprastai siejami visi kiti nusikaltimo požymiai: priešingumas teisei, kaltumas, baudžiamumas ir panašiai.

Bet tai, kad veika yra uždrausta BK bei iš tikrųjų įvyko faktas, esantis pavojingas ir priešingas teisei, dar nėra pakankamas pagrindas, kad jis būtų pripažintas nusikaltimu. Nusikalstamai veikai, kaip tam tikram reiškiniui, dar reikia atitinkamos formos, kurią

²⁶ Баулин Ю. В. Уголовно-правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключяющих преступность (общественную опасность и противоправность) деяния: автореферат. Харьков, 1991, с. 15.

baudžiamosios teisės teorijoje įkūnija nusikaltimo sudėties teisinė kategorija. Vadinasi, veikai pripažinti nusikalstama reikia, kad jos požymiai atitiktų visus baudžiamajame įstatyme įvardytus tam tikro nusikaltimo sudėties elementus ir požymius.

Kita vertus ir tam tikras nepavojingas kėsinimasis, įstatymo leidėjo netiksliai pripažintas nusikaltimu, formaliai atitiks baudžiamajame įstatyme numatytos veikos požymius, bet iš esmės nebus pavojingas. Taigi kėsinimosi pavojingumo reikalavimas reikšmingesnis tam tikras veikas pripažįstant nusikalstamomis.

Be to, būtinoji gintis pripažintina ne tik baudžiamosios teisės dalyku, Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimo kodekso (toliau ATPK) 18 straipsnyje nurodoma, kad administraciniu teisės pažeidimu nelaikomas veikimas, kuris kad ir numatytas šiame kodekse arba kituose norminiuose aktuose dėl administracinių teisės pažeidimų, bet padarytas esant būtinios ginties būklei, tai yra ginant valstybinę at viešąją tvarką, nuosavybę, piliečių teises ir laisves, nustatytą valdymo tvarką nuo priešingo teisei kėsinimosi tokiu būdu, kad padaroma pasikėsintojui žalos, jeigu tik nebuvo peržengtos būtinios ginties ribos. Iš to seka, kad ATPK 9 straipsnyje, apibrėžiant administracinį teisės pažeidimą, tiesiogiai pavojingumo požymis nenurodomas. Įstatymas administraciniu teisės pažeidimu pripažįsta priešingą teisei, kaltą (tyčinį ar neatsargų) veikimą ar neveikimą, kuriuo kėsinamasi į tam tikras teises vertybes, tuo tarpu BK 11 straipsnio 1 dalyje nusikaltimas, o 12 straipsnyje baudžiamasis nusižengimas kategoriškai įvardijami kaip pavojingos veikos.

Taigi, remiantis BK kėsinimasis pavojingas, kai formaliai atitinka baudžiamojo įstatymo numatytos veikos požymius ir asmuo mėgina jį atremti gindamas save, kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus. Būtinoji gintis galima tik esant tokioms veikoms, kurios pavojingos, tai yra formaliai atitinka baudžiamojo įstatymo numatytos veikos požymius arba neteisėtai kėsinasi įžeisti.²⁷ Paprastai kėsinimasis atitinka baudžiamajame įstatyme numatytos veikos požymius, kai kėsinamasi į baudžiamojo įstatymo saugomas teisinius gėrius ir daromas nusikaltimas ar baudžiamasis nusižengimas. Tačiau pagal įstatymą reikia tik formalus atitikimo. Nepagrįsta reikalauti, kad kėsinimosi forma tiksliai atitiktų nusikaltimo sudėties formą. Formalus atitikimas suvokiamas tik kaip veikimas ar neveikimas,

²⁷ Baudžiamasis statutas su papildymais. Kaunas, 1930

prieštaraujantis galiojančioms teisės normoms, tai yra kėsinimasis savo požymiais turi būti išoriškai panašus į nusikaltimą ar baudžiamąjį nusižengimą. Įstatymas nereikalauja, kad užpuolimas atitiktų konkretaus nusikaltimo sudėties subjektyviuosius požymius, tai yra būtų tinkamas subjektas, jo kaltė ir panašiai. Formaliai atitinkančiais baudžiamąjį įstatymo numatytos veikos požymius laikytini ir veiksmai, padaromi asmenų, dėl tam tikrų priežasčių negalinčių būti nusikaltimo subjektais ir šiuo atžvilgiu netraukiamų baudžiamajon atsakomybėn, pavyzdžiui, nepakaltinamų, mažamečių asmenų pavojingi kėsinimaisi. Tačiau baudžiamosios teisės teorija papildydama šią įstatymo norma nurodo, kad ginantis nuo mažamečių, nepilnamečių, nepakaltinamų asmenų, invalidų su aiškiais invalidumo požymiais puolimo, būtina vadovautis humaniško principu.

Kėsinimasis turi būti išoriškai panašus į nusikalstamą veiką aktas, todėl baudžiamosios teisės teorija reikalauja, kad kėsintūsi asmuo, tai yra žmogus. O tai reiškia, kad nebus būtinosios ginties situacija tuo atveju, kai žalą kėsinasi padaryti gyvūnas, nes nevaldomo gyvūno sukeltas pavojus iš esmės atitinka būtinojo reikalingumo situaciją.

Bet tuo atveju kai gyvūnas yra naudojamas kaip įrankis užpuolimui įvykdyti, gynyba galima kaip ir tais atvejais, jei užpuolikas naudotu bet koki įrankį savo kėsinimuisi. Sunaikinti užpuolusį gyvūną tokiu atveju reikštų padaryti užpuolikui turtinę žalą.

Nors įstatymas nereikalauja, kad veika atitiktų kokio nors konkretaus nusikaltimo sudėtį, tačiau reikia pažymėti, kad būtinoji gintis galima tik ginant tokius teisinius gėrius, kurių apsauga garantuoja baudžiamasis įstatymas. Pvz. „Konfliktas tarp A. K. ir nukentėjusiojo prasidėjo dėl jų priešiškių santykių, kai nukentėjusysis savo išsakytą fraze „būsi padėtas į vietą“, anot nuteistojo, įžeidė jo orumą“²⁸. Toks elgesys nėra pakankamas pagrindas būtinajai ginčiai taikyti.

Formaliai atitinkančiais baudžiamajame įstatyme numatytas veikas negalima laikyti bet kokių teisėtų aktų, tokių kaip, pavyzdžiui: teisėtų pareigūnų veiksmų, savo teisės įgyvendinimo ar profesinių funkcijų vykdymo, būtinosios ginties ar būtinojo reikalingumo aktų.

Kėsinimosi pavojingumą, kaip būtiną požymį, nurodo ir normos dalis, skelbianti „gindamasis ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises,

²⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 2K-537/2006

visuomenės ar valstybės interesus“. Apskritai kėsinimasis pavojingas, kai kėsinamasi į kurį nors vieną ar kelis išvardytus teisinius gėrius. Tačiau įstatyme nepateikiamas baigtinis ginamų vertybių sąrašas. Tai, kad BK 28 straipsnyje nepateikiamas baigtinis galimų ginti vertybių sąrašas, parodo ir tai, jog viena iš ginamų vertybių įvardijama kaip „kitos teisės“.

Kėsinimosi pavojingumo požymio vertinimo aspektu svarbi mintis formuluojama Lietuvos Respublikos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 metų nutarime Nr. 4, kur pasisakyta, kad kaip pavojingas kėsinimasis suprantamos tik baudžiamojo įstatymo numatytos veikos prieš žmogų ar jo teises, prieš visuomenę, valstybę.²⁹ Tačiau ši nuostata nevysiškai atitinka būtiniosios ginties filosofines pozicijas. Visų pirma besiginantis asmuo neprivalo suvokti, kad puolantysis daro ne nusikaltimą, o administracinį teisės pažeidimą ar apskritai teisės požiūriu neutralią veiką. Tai lemia ir baudžiamosios bei administracinės teisės normų konstrukcijos ypatumai. Įstatymuose formuluojama daug analogiškų veikų, kurios objektyvios išraiškos atžvilgiu yra identiškos nusikalstamoms, tačiau laikomos administraciniais ar kitais teisės pažeidimais.

Vertinant kėsinimosi pavojingumą besiginantysis neturi vertinti puolimo subjektyviosios pusės: užpuoliko kaltės formos ir kėsinimosi tikslų ar motyvų. Tai grindžiama įstatymo norma, nurodančia tik kėsinimosi ir baudžiamojo įstatymo numatytų veikų formalus atitikimo kategoriją. Kėsinimasis formaliai atitinka baudžiamajame įstatyme aprašytos veikos požymius, jeigu jis išoriškai panašus į tam tikrą baudžiamajame įstatyme numatytą veiką. Tuo tarpu kokia kaltės forma turi veikti užpuolikas, kad nuo jo būtų galima gintis, įstatymas neaiškina. Todėl logiška išvada, kad būtinoji gintis galima ne tik tais atvejais kai kėsinamasi tiesiogine tyčia, bet ir tais atvejais kai kėsinamasi neatsargiai ar netgi išvis be kaltės.

6.2. Kėsinimosi akivaizdumas

Antras kėsinimosi neteisėtumo būtinasis požymis yra jo akivaizdumas. Kėsinimosi akivaizdumą 1961 metų redakcijos BK 14 straipsnis apibūdino apibrėždamas galimybę

²⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 06 13 nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai dėl teismų praktikos civilinėse ir baudžiamosiose bylose 1995-2000. Vilnius, 2001

gintis nuo pavojingo visuomenei kėsینimosi.³⁰ Teismų praktika, įdiegdama šią normą į gyvenimą, nuo seno linkusi aiškinti šį požymį plačiau. Būtiniosios ginties situacija atsiranda ne tik pavojingo kėsینimosi momentu, bet ir esant realiai užpuolimo grėsmei. Neišnyksta būtiniosios ginties padėtis ir kai savigynos aktas eina iškart po nors ir baigto užpuolimo akto, bet, pagal faktines aplinkybes, besiginančiajam nebuves aiškus puolimo pabaigos momentas.³¹

Naujajame BK nebeliko šio netikslumo ir dabar jo 28 straipsnis tiesiogiai nurodo, kad gynyba pripažįstama teisėtu aktu, kai ginamasi nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi. Teismų praktika kėsینimąsi pripažįsta akivaizdžiu, kai juo jau pradėta daryti žala atitinkamiems interesams arba yra reali jos padarymo grėsmė. Aukščiausiojo Teismo senatas 1997 metais nurodė, kad „kėsینimasis laikomas akivaizdžiu, kai jis yra pradėtas ar tiesiogiai gresia [...] teisė į būtinąją gintį negali būti laikoma išnykusia, kai ginties veiksmai tęsėsi arba sekė tuoj po pavojingo kėsینimosi ir pagal faktines bylos aplinkybes besiginančiajam nebuvo aiškus jo pasibaigimo momentas“.³²

Kėsینimuisi reikšmingi du momentai: pradinė riba - kada kėsینimasis jau pripažįstamas akivaizdžiu, ir galutinė riba - iki kada kėsینimasis dar pripažįstamas akivaizdžiu.

Pradžios ribai nustatyti pirmiausiai teorija ir teismų praktika numato du vertinimo kriterijus.

Pirma, atitinkamiems interesams faktiškai jau daroma žala. Pvz., „Konfliktas tarp A. R. ir V. Bei L. Š. prasidėjo dėl to, jog broliai Š., kaip ir daugelis kitų kaimo gyventojų, ypač jaunimas, nemėgo A. R. dėl jo praeities, nes jis buvo teisiamas už nepilnamečių tvirkinimą. Dėl ankstesnio teistumo A. R. ne kartą buvo užpultas ir sumuštas [...] Pamatę A. R. su nepilnamečiom mergaitėm, broliai pradėjo jį įžeidinėti ir grasinti jam. A. R., mėgindamas apsisaugoti, įbėgo į gyvenamojo namo virtuvę, tačiau broliai jį pasivijo. Kažkuris iš jų keletą kartų jam sudavė ir tada jis paėmė peilį bei nukreipė į brolius, tačiau

³⁰ Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius, 1962

³¹ Pavilionis V., Merkevičius. R. Būtinoji gintis. Vilnius, 1999, p. 58.

³² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 06 13 nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai dėl teismų praktikos civilinėse ir baudžiamosiose bylose 1995-2000. Vilnius, 2001

jie puolė toliau, sudavė dar keletą kartų į veidą. Norėdamas apsiginti, jis dešine ranka dūrė V. Š. į krūtinę³³.

Antra, realiai žala dar nėra padaryta, tačiau iš situacijos matosi aiški realios žalos grėsmė. Kategorija „reali, tiesiogiai gresianti“ vertintina atsižvelgiant, kiek pavojus, gresiantis ginamoms vertybėms, yra tiesioginis ir akivaizdus. Reikalavimą tiksliai nustatyti tiesiogiai gresiančios žalos faktą yra formulavusi teismų praktika. Būtiniosios ginties situacija būna ir tais atvejais, kada pagal visas faktines įvykio aplinkybes realaus kėsینimosi įgyvendinimo galimybė yra tokia akivaizdi ir neišvengiama, kad, nepanaudojus išankstinių apsaugos priemonių, besiginančiajam kyla akivaizdus, tiesioginis ir neišvengiamas pavojus. Tik kai užpuolimo pavojus yra realus arba tik šiek tiek tikėtinas, negali būti ir kalbos apie būtinąją gintį.³⁴ Pvz., „2008-05-15 apie 17.00 H. L. Būnant namuose, prie jo iš nugaros priėjęs T. Š. kumščiu vieną kartą sudavė į kairį petį ir nubėgo [...] jis kartu su buvusią gretą žmoną D. L. Nusekė iš paskos. Pribėgęs prie T. Š. pamatė, kad pastarasis rankose laiko apie 10 kg. akmenį, kurį ketino mesti į juos. Tuo metu žmona jam padavė balionėlį su ašarinėmis dujomis ir jis, siekdamas išvengti sužalojimo, papurškė dujų žmonos broliui į veidą“³⁵.

Baudžiamasis įstatymas leidžia gintis tol, kol kėsinamasi. Baudžiamosios teisės teorija ir teismų praktika, taikydama baudžiamojo įstatymo normas, kėsینimąsi dar laiko akivaizdžiu tokiais atvejais:

Pirma, kai gynybos aktas įvyksta pasibaigus kėsینimuisi, kurio pabaigos momentas besiginančiajam nebuvo aiškus. Pvz., „1992 m. balandžio 5 d. vakare B. su tarnybiniu ginklu savavališkai paliko postą ir atėjo į restoraną. Šokant tardymo organų nenustatytas asmuo, būdamas B. už nugaros, užmetė šiam ant kaklo virvę ir pradėjo smaugti. Paskui už nugaros užlaužė kairę ranką, o kitas nenustatytas asmuo mėgino ištraukti iš dėklo ginklą. Siekdamas užkirsti kelią ginklo užvaldymui, B. pasilenkė ir ranka pasiekė ginklo gaiduką. Ketindamas atkreipti policijos dėmesį, jis iššovė į grindis. Tačiau ir iššovus asmenys neatsisakė savo nusikalstamų ketinimų ir toliau nepaleido B. Išsivadavęs iš smaugusiojo glėbio ir išsitraukęs ginklą, B. išvydo prieš save anksčiau nematytą ir nepažįstamą D.,

³³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-212/2007

³⁴ Пионтковский. А.А. Курс советского уголовного права. Учение о преступлении. Москва, 1961, с. 158.

³⁵ Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros nutarimas ikiteisminio tyrimo medžiagoje Nr. 12-1-136-08

darantį atakuojamąjį veiksmȧ jo link. Manydamas, jog D. veiksmai yra nusikalstamo ketinimo užvaldyti tęsinys, B. iš arti šovė jam į galva.“³⁶

Antra, kai kėsinimasis sustabdomas siekiant pagerinti jo sąlygas. Šiuo atveju situacija nepripažįstama kėsinimosi nutraukimu.

Trečia, kai ginklas ar kitas užpuolimo įrankis, panaudoti užpuolimo metu, atitenka besiginančiajam. Tai nereiškia besąlygiškos kėsinimosi pabaigos. Pvz., „Išgertuvių metu tarp L. Š. ir G. B. įvyko konfliktas. G. B., priekaištaudamas L. Š. dėl jos elgesio, sudavė jai ranka kelis smūgius į veidą, ištempė ją į laiptinę ir užrakino būto duris. L. Š. pradėjęs belsti ir skambinti į duris, G. B. ją įleido į vidų ir vėl sudavė jai į veidą bei sugrėbė už plaukų. Tuo metu L. Š. pamatė G. B. rankoje peilį, kuris, jai bandant atsistumti nuo G. B. iškrito. Šį peilį pagriebė L. Š. ir juo vieną kartą dūrė G. B.“³⁷.

Vertinant kėsinimosi akivaizdumo požymį, galima kalbėti apie tai, kad galutinė riba bus laikomi atvejai, kai kėsinimasis dar realiai egzistuoja, tai yra:

- a) besiginančiojo įsitikinimu, kėsinimasis galutinai dar neatremtas;
- b) kėsinęsis asmuo dar nenutraukęs savo kėsinimosi veiksmų;
- c) kėsinimasis tik sustabdytas siekiant pagerinti jo sąlygas;
- d) ginklai ar kiti daiktai, panaudoti užpuolimo metu, atitenka besiginančiajam;
- e) kėsinimosi dalykas dar nėra galutinai prarastas.³⁸

Kėsinimosi dalyko praradimo ar nepraradimo fakto nereikia tapatinti su baudžiamojo įstatymo reglamentuojama nusikaltimo pabaiga. Nusikalstama veika gali būti laikoma baigta, bet kėsinimosi dalykas dar negali būti laikomas prarastu. Kalbant apie savigyną, vertybės netektis teisiniu požiūriu ne visada sutampa su nusikaltimo baigimu; todėl daikto savininkas, vartojantis fizinę prievartą, kad priverstų vagį grąžinti jo išnešamą daiktą, įgyvendina savigynos teisę, nors pats daikto pagrobimas teisiškai ir būtų jau baigtas nusikaltimas, o ne kėsinimasis; šitaip gali atsitikti, pavyzdžiui, kai turto savininkas pasiveja vagį, jau išėjusį su pavogtais daiktais iš buto.³⁹ Tad, esant turto

³⁶ Зуев. В. Л. Необходимая оборона и крайняя необходимость. Москва, 1996, с. 71.

³⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-479/2007

³⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 06 13 nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtinosios ginties ir jos ribų peržengimo“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai dėl teismų praktikos civilinėse ir baudžiamosiose bylose 1995-2000. Vilnius, 2001

³⁹ Baudžiamojo statuto redakcinės komisijos išaiškinimas // Kavolis. M. Baudžiamasis Statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais. Kaunas, 1934

grobimui, kėsanimosi dalyką būtina pripažinti neprarastu, kol tiesiogiai persekiojamas turtą pagrobęs asmuo.

Teismų praktika kėsanimąsi akivaizdžiu pripažįsta ir kai „ginties veiksmai tęsėsi arba sekė tuoj po pavojingo kėsanimosi ir pagal faktines bylos aplinkybes besiginančiajam nebuvo aiškus jo pasibaigimo momentas“.⁴⁰ Mano manymu, įvertinus šio teisinio reiškimo prigimtį ir esmę, akivaizdu, kad būtinosios ginties padėties jau nėra, nes nebėra kėsanimosi, tačiau asmuo nesuvokia bei, įvertinus visą faktinę situaciją, negali ir neturi suvokti įsivaizduojąs klaidingai. Todėl šiuo atveju padarinius reikia laikyti žala, padaryta be kaltės.

Besiginančiojo veiksmai, padarant žalą kitam asmeniui, negali būti laikomi būtinaja gintimi, kai pavojingas kėsanimasis jau žinomai buvo atremtas ar pasibaigęs ir aiškiai nebuvo reikalo gintis.⁴¹ Pvz., „V. L., T. K. Ir V. G., kurie pirmieji sudavė L. K. smūgius rankomis ir kojomis į įvairias kūno vietas, todėl nukentėjusysis gindamasis nuo pavartoto jo atžvilgiu smurto, atsinešė peilį, kuriuo jiems grasino. Taigi, nukentėjusiojo veiksmai (grasinimas peiliu) atitiko pavojingo, akivaizdaus ir realaus kėsanimosi sampratą, tačiau, kaip parodė apklausti liudytojai bei nuteistasis V. L., kažkuris iš nuteistųjų išmušė L. K. peilį iš rankų. Taigi išmušus peilį iš nukentėjusiojo rankų, pavojingas kėsanimasis buvo atremtas, todėl nuteistieji, tame tarpe ir V. L., išmušę peilį iš nukentėjusiojo rankų, suvokė, kad pavojingas kėsanimasis yra ne laikinai sustabdytas, o pasibaigęs, tačiau nesiliovė smurtavę. Be to, nuteistieji negalėjo klysti dėl pavojingo kėsanimosi pabaigos momento: išmušus peilį iš nukentėjusiojo rankų, jie trise toliau smurtavo prieš nukentėjusįjį, todėl esant kiekybiniai persvarai nukentėjusysis neturėjo jokių realių galimybių pasipriešinti. Esant šioms aplinkybėms, tokie nuteistojo V. L. veiksmai negalėjo būti laikomi būtinaja gintimi, nes pavojingas kėsanimasis žinomai buvo atremtas ir aiškiai nebuvo reikalo gintis“⁴². Negalima teisinti gynimusi nusikalstamo darbo, padaromo užpuolimui pasibaigus paties užpuoliko noru ar dėl to, kad jau iš tikrųjų

⁴⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 06 13 nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtinosios ginties ir jos ribų peržengimo“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai dėl teismų praktikos civilinėse ir baudžiamosiose bylose 1995-2000. Vilnius, 2001

⁴¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 06 13 nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtinosios ginties ir jos ribų peržengimo“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai dėl teismų praktikos civilinėse ir baudžiamosiose bylose 1995-2000. Vilnius, 2001

⁴² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-479/2006

sunaikinta arba atimta gėrybė ar interesas, buvę kėsinosi tikslas. Šiuo atveju galima kalbėti apie kerštą, savivalę, bet ne gynimąsi.⁴³

Būtent kėsinosi akivaizdumo požymis yra pagrindinis kriterijus vertinti situaciją, kai statomi įvairūs pavojingi gyvybei įrenginiai ar statiniai. Teorija nurodo, kad toks įrenginių naudojimas akivaizdžiai neatitinka saugomo gėrio vertingumo. Būtiniosios ginties šiais atvejais aktas yra teigiamas ir jį atliekantis asmuo nėra piktybinis. Jis nesiekia blogų tikslų, o stengiasi išsigelbėti ar išgelbėti kitus susiklosčiusioje situacijoje. Statant įvairius mechanizmus pasireiškia statančiojo pikta valia. Be to, jais ne tik siekiama atbaidyti potencialų besikėsinantįjį, bet ir, žinant jų pavojingumą ir galimos žalos riziką, netiesiogiai norima ir sąmoningai leidžiama atsirasti neigiamiems padariniams, o tai jau prieštarauja filosofinei būtiniosios ginties esmei, nepripažįstančiai būtiniosios ginties pikto kėsulio ar nusikalstamo tikslo. Patvirtinančią nuomonę dėsto ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas, nurodydamas, kad „nėra būtiniosios ginties ir tais atvejais, kai iš anksto, siekiant apsaugoti asmenų teises ir interesus, įtaisomi pavojingi gyvybei įrenginiai (aptvarai su įjungta elektros srove, sprogstamieji įtaisai ir pan.), jei dar nėra realios kėsinosi grėsmės“.⁴⁴

Užsienio šalių baudžiamieji įstatymai teisės gintis atsiradimo pradžia siūlo pripažinti atvejus, kai žala jau daroma arba grasinimai tiesiogiai, tuojau turi būti įgyvendinti, kai pavojus negrįžtamai ir pavojingai priartėjęs. Vokietijos baudžiamosios teisės teorija ginklo nenumetimą šalin, to pareikalavus, pripažįsta pakankama priežastimi manyti, jog užpuolimas gali būti tęsiamas jau kitą akimirką.⁴⁵ Tuo tarpu Indijos baudžiamosios teisės teorijoje, vertinant kėsinosi akivaizdumo požymį, pabrėžiama, kad „ne kiekvienas mėginimas ir ne kiekvienas grasinimas padaryti nusikaltimą suteikia žmogui teisę griebtis ginklo. Jis turi išlaukti ir pats nuspręsti, ar to metu grasinimas realus. Dažnai grasinimai įžeidžiant arba grasinimai padaryti žalą nebūna tokie, kuriuos

⁴³ Baudžiamojo statuto redakcinės komisijos išaiškinimas // Kavolis. M. Baudžiamasis Statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais. Kaunas, 1934

⁴⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 06 13 nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai dėl teismų praktikos civilinėse ir baudžiamosiose bylose 1995-2000. Vilnius, 2001

⁴⁵ Schönke A., Schröder. H. Strafgezetzbuch. Kommentar 22. Auflage. München, 1985

reikia suvokti kaip realius, vertinti kaip rimtus. Kai kada grasinantis asmuo net neturi galimybių nedelsdamas įgyvendinti savo grasinimus.⁴⁶

6.3. Kėsinimosi realumas

Baudžiamosios teisės teorija kėsinimąsi laiko realiu, kai jis yra faktiškai, tikrai egzistuojantis ir nėra besiginančiojo vaizduotės rezultatas, tai yra ne iškreiptas besiginančiojo tikrosios padėties suvokimas ar vertinimas. Realumas reiškia objektyvų egzistavimą.⁴⁷

Realiu laikomas kėsinimasis, kuris iš tikrųjų, egzistuoja objektyviai, o ne besiginančiojo vaizduotėje. Jei realiai kėsinimosi nebuvo ir žmogus dėl tokio kėsinimosi klydo, įsivaizduodamas jį, tokia situacija laikoma tariamąja būtinąja gintimi. Klaida, dėl kurios asmuo pradeda gintis nuo negresiančio jam pavojaus, gali atsirasti dėl neteisingai įvertintos konkrečios situacijos, kito asmens elgesį palaikius pavojingu, neteisingai suvokus pašalinio asmens vaidmenį užpuolimo sąlygomis ir pan.

Tariamoji būtinoji gintis gali būti tuo atveju, kai nėra realaus pavojingo kėsinimosi, tačiau susidariusios įvykio aplinkybės pagrįstai leidžia manyti, jog jis prasidėjo arba tiesiogiai gresia, o besiginantysis neturi ar negali manyti, kad įvykio aplinkybes suvokia klaidingai, todėl tariamos ginties metu padaryta žala kitam asmeniui laikoma padaryta esant būtinajai ginčiai. Jeigu, esant toms pačioms sąlygoms, besiginantysis turėjo ir galėjo numatyti, kad iš tikrųjų kėsinimosi nėra, jo veiksmai dėl žalos padarymo kitam asmeniui kvalifikuojami kaip padaryti dėl neatsargumo. Negalima laikyti tariamąja gintimi atvejų, kai nebuvo pakankamo pagrindo tikėtis kėsinimosi ir gintis pradėta iš baimės ar dėl nepagrįsto įtarumo. Žalos padarymą tokiomis aplinkybėmis reikia laikyti tyčine nusikalstama veika, jei ji atitinka konkrečius nusikalstamos veikos sudėties požymius. Pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo trijų teisėjų kolegija 2001 m. gegužės 22 d. (Baudžiamoji byla Nr. 2K-486/2001) nutartyje akcentavo, kad nukentėjusiojo asmenybė (baustas už veiksmus prieš policijos pareigūnus ir anksčiau), jo elgesys prieš pat įvykį (smurtas prieš žmoną) negali būti pagrindas būtinajai ginčiai, nes:[...] tokia gintis neatitiktų būtiniosios ginties teisėtumo sąlygų, [...] būtinoji gintis

⁴⁶ Никифоров. В. С. Уголовное законодательство Республики Индии. Москва, 1958, с. 64.

⁴⁷ Pavilionis V., Merkevičius. R. Būtinoji gintis. Vilnius, 1999, p. 64.

galima tik nuo pavojingo kėsಿನimosi, o ne nuo pavojingų asmenų“ („Teismų praktika“, 2001, Nr. 16, p. 217).⁴⁸ Analogiškos mintis išsakytos ir kasacinėje nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 2K-336/2008.

7. BŪTINOJI GINTIS – TEISĖ, O NE PAREIGA

„Asmuo turi teisę į būtinąją gintį“. Formuluoatė leidžia manyti, kad šios teisės įgyvendinimas priklauso tik nuo žmogaus valios ir jis turi teisę veikti, bet neturi tokios pareigos. Asmuo, esant būtinybei ir turint norą ir galimybę tam, turi teisę pasinaudoti būtinąja gintimi, tačiau to negalima reikalauti iš jo prievarta. Nepasinaudojus šia teise, negalima grasinti jokiais neigiamais teisiniais padariniais. Kai kurie autoriai teigia, kad įstatymo nurodoma žmogaus teisė į būtinąją gintį nereiškia, jog visi turi tik teisę gintis ir niekas neturi pareigos ginti. Baudžiamosios teisės teorija teisinę pareigą ginti numato dvejopų kategorijų, pareigybių asmenims, o būtent turintiems pareigą: kovoti su nusikalstamumu ar ginti visuomenės ir valstybės interesus.⁴⁹

Ši teorinė koncepcija neprieštarauja įstatymams, nes BK 28 straipsnyje taip pat teigiama: „Asmuo turi teisę į būtinąją gintį.“ Tai netaikoma pareigūnams, kurių profesinė pareiga yra užtikrinti teisėtvarką. Antai Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymo 21 straipsnyje nurodoma, kad policijos pareigūnas privalo gavęs pranešimą apie daromą nusikalstamą veiką ar kitokį teisės pažeidimą arba pats būdamas įvykio liudininku, imtis neatidėliotinių priemonių užkirsti kelią daromai nusikalstamai veikai ar kitam teisės pažeidimui⁵⁰, o 22 straipsnyje sakoma, kad policijos pareigūnas, vykdydamas jam patikėtas pareigas ir pažeidęs įstatymo reikalavimus, įstatymų ir kitų teisės aktų nustatyta tvarka, atsižvelgiant į pažeidimo pobūdį, traukiamas tarnybinėn, administracinėn, materialinėn ar baudžiamojon atsakomybėn.⁵¹ Pagal Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto 3 straipsnį kiekvienas vidaus tarnybos pareigūnas privalo sužinojęs apie rengiamą ar daromą teisės pažeidimą, taip pat pats būdamas liudytoju imtis neatidėliotinių priemonių

⁴⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius, 2004, p. 185.

⁴⁹ V. Pavilionis, R. Merkevičius. Būtinoji gintis. Vilnius, 1999 (55 p.)

⁵⁰ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas // (Žin., 2000, Nr. 90-2777)

⁵¹ Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas // (Žin., 2000, Nr. 90-2777)

užkirsti kelią rengiamam ar daromam teisės pažeidimui.⁵² Yra ir daugiau valstybės tarnybų, kurių pareigūnams užkirsti kelią, ginti tam tikrus interesus nuo pavojingų kėsinių yra pareiga, už kurios nevykdymą ar pažeidimą numatyta atsakomybė. Pvz., „[...] vaikinai nakties metų prie daugiabučių namų, viešojoje vietoje, gėrė alkoholinius gėrimus, triukšmavo, keikėsi ir taip pažeidinėjo viešąją tvarką. V. Ž. eidamas raminti vaikinų neabejojo, kad jų veiksmai neteisėti, jo tikslas buvo užkirsti kelią jų daromiems teisės pažeidimams, numatytiems ATPK 174, 179 straipsniuose, ką daryti ji, kaip policijos pareigūną, įpareigoja Policijos įstatymas, tai padaryti turėjo ir kaip Lietuvos Respublikos pilietis“⁵³. Tačiau ar šiuo atveju galima kalbėti apie būtinąją gintį? Ar pareigūnas atlikdamas gynybos veiksmus - tinkamai vykdydamas savo profesinės pareigas, už kurių nevykdymą specialus įstatymas numato atsakomybę, naudojasi teise į būtinąją gintį? Kai kurie autoriai nurodo, kad tai greičiau profesinės pareigos vykdymas. Jie motyvuoja tuo, kad nevykdymas tokių veiksmų, kurios jis privalėjo vykdyti, laikytinas „nevykdymu įstatymo, nevykdymu tarnybos įpareigojimų, bet tai nebus nevykdymas, tarkim, teisinės būtiniosios ginties pareigos“.⁵⁴ I. I. Sluckio supratimu, „tai bus ir viena ir kita: ir nevykdymas pareigos pagal įstatymą, ir nevykdymas būtiniosios ginties uždėtos teisinės pareigos“.⁵⁵ Manychiau, šiuo atveju nelogiška teigti, kad būtinoji gintis tam tikrais atvejais, kai kalbama apie pareigūnų pareigą kovoti su nusikalstamumu, gali būti laikoma ir teisine pareiga. Situacija, kai ta pati teisinė kategorija, esant tapačiom sąlygom, vienais atvejais laikoma teise, o kitais – pareiga, vertinant bendrosios teisės požiūriu, apskritai negalima. Tam tikras teisinis reiškiny, būdamas asmens teisė, negali būti jo pareiga. Tik dėl to, kad skiriasi veikiančių subjektų profesija, reiškiny iš teisės negali virsti pareiga. Juo labiau negalima išvada, kad priklausomai nuo besiginančiojo, būtinoji gintis gali virsti arba teise, arba pareiga. Baudžiamasis įstatymas formuoja požiūrį, kad būtinoji gintis visada yra ne pareiga, o teisė. Baudžiamojo įstatymo paskirtis yra apsaugoti tam tikras kituose įstatymuose numatytas ir žmonių turimas teises bei numatyti atsakomybę už tam tikrų pareigų, taip pat numatytų jau kituose įstatymuose, nevykdymą. Todėl ir BK 28 straipsnyje negali būti reglamentuojama pati pareiga, nes tektų manyti, kad jame

⁵² Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statutas // (Žin., 2003, Nr. 42-1927)

⁵³ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis Nr. 2K-190/2006

⁵⁴ Паше-Озеранский Н. Н. Необходимая оборона и крайняя необходимость по советскому уголовному праву. Москва, 1962 (156 p.)

⁵⁵ Слущкий И. И. Обстоятельства, исключаящие уголовную ответственность. Ленинград, 1956, с. 53.

formuluojama norma yra išimtis, išsiskirianti iš visos baudžiamosios teisės normų sistemos.

Būtinoji gintis yra subjektinė žmogaus teisė. Atvejus, kai pareigūnai gina kitus žmonės nuo užpuolimo, būtina pripažinti profesinės pareigos vykdymu kaip savarankiška aplinkybe, šalinančia baudžiamąją atsakomybę. Tačiau pabrėžtina, kad negalimas skirstymas, pagrįstas veikiančio subjekto specifika. Esmė – ne subjektas, o pačios ginamos veikos kryptingumas. Kai veikiantis subjektas yra pareigūnas, teisiniu požiūriu galima dvejopa padėtis. Pareigūnas, ginantis svetimus interesus: kito asmens, visuomenės ar valstybės, pripažįstamas nesinaudojančiu teise į būtinąją gintį, o vykdančiu savo profesinę pareigą. Atsakomybę už šiais veiksmais sukeltus neigiamus padarinius šalina būtent šis giminingas būtinajai ginčiai institutas. Kai asmuo, būdamas pareigūnas, nors ir vykdydamas savo profesinę pareigą bet kuriuo, kad ir ne tarnybos metu, gina savo teises ar teisėtus interesus, visuomet bus būtinoji gintis. Savo teises ar teisėtus interesus ginantis pareigūnas nelaikomas atstovaujančiu valstybei ar tarnybai. Pvz., „Į įvykio vietą operatyvinė grupė atvyko tarnybinių automobilių su skiriamaisiais ženklais, įvykio vietoje tarnybinis automobilis buvo gerai matomas, aiškiai matėsi ir tarnybinio automobilio skiriamieji ženklai. Tiek S. S. Tiek ir vyr. postinis V. B. Ne vieną kartą įvykio vietoje buvusiems asmenims pasakė, kad jie policijos pareigūnai [...] Kai K. Z. Bandė išvengti aiškinimosi ir sulaikymo, S. S., vykdydamas savo tarnybines pareigas, teisėtai jį persekiojo ir bandė sulaikyti. Tai, kad persekiojimo metu S. S. Jau buvo išsitraukęs tarnybinių ginklų ir paruošęs jį kovinėje padėtyje, negali būti vertinama kaip piktnaudžiavimas tarnybine padėtimi, suteiktomis teisėmis ar įgaliojimų viršijimas, kadangi tai privertė padaryti tuo metu įvykio vietoje buvusi situacija. Neblaivūs, agresyviai nusiteikė, apsiginklavę lazdomis ten buvę asmenys, nereaguojantys į teisėtus policijos pareigūnų reikalavimus, savo elgesiu ir veiksmais aiškiai rodė nepaklusnumą ir priešišumą policijos pareigūnams. S. S., pavijęs K. Z., būdamas priešais jį ir neleisdamas jam pabėgti, visiškoje tamsoje, gavęs stiprų smūgį lazda į galvą, patyręs rimtą galvos traumą, nuo patirtos traumos dalinai prarado orientaciją ir gindamasis nuo toliau tęsiamu užpuolimo panaudojo tarnybinių ginklų“.⁵⁶

⁵⁶ Vilniaus apygardos prokuratūros nutarimas ikiteisminio tyrimo medžiagoje 10-9-039-06

Skirtingas užpuoliko kėsanimosi veiksų teisinis vertinimas, tai yra puolimas kvalifikuotinas kaip nusikaltimas žmogui ar kaip kėsanimasis į pareigūno sveikatą arba gyvybę, taip pat nėra pagrindas daryti kitokias išvadas.

8. GINTIES NUO PAREIGŪNŲ VEIKSMŲ IR JOS RIBŲ PERŽENGIMO PROBLEMATIKA

Negali būti pripažinti pavojingu kėsanimusi įstatymo ir kitų teisės aktų pabrėžti pareigūnų ar kitų asmenų veiksmai, kuriais ribojamos žmogaus teisės ir laisvės, tačiau visais atvejais asmuo nepraranda teisės į būtinąją gintį, jeigu pareigūno ar kito asmens veiksmai yra aiškiai neteisėti. Pvz., „Būtina pabrėžti, kad teismas, vertindamas asmens gynybą prieš teisėtus pareigūnų veiksmus, turi atsižvelgti, kaip ginantysis suvokė (realiai galėjo ir turėjo suvokti) pareigūnų veiksmus. Jei, pavyzdžiui, pareigūnai, būdami neuniformuoti ir neprisistatę dėl kokių nors priežasčių, susijusių su jų tiesioginėmis pareigos atlikimu, panaudojo prieš asmenį fizinę jėgą, o žmogus, manydamas, jog tai užpuolikai, priešinosi ir gynėsi, tokie asmens veiksmai turėtų būti pripažįstami būtinąja gintimi, o ne pasipriešinimu valstybės tarnautojui ar viešojo administravimo funkcijas atliekančiam asmeniui (BK 286 str.), nes asmuo neidentifikavo ir negalėjo identifikuoti „užpuoliku“ kaip pareigūnų, ypač jei tokių asmenų veiksmai dar pasireiškia neteisėtu kėsanimusi. Pvz., „Neringos policijos komisariato Viešosios policijos operatyvaus valdymo grupės vyresnysis postinis 2005 m. kovo 22 d. apie 22 val. Plungės r. Šateikių k., T. S. Telefonu pranešus, kad jį persekioja automobiliu, būdamas apsvaigęs nuo alkoholio, neįsitikinęs ar daromas teisės pažeidimas, išlipo iš savo automobilio, priėjo prie stovinčio automobilio „Audi 80“, už kurio vairo sėdėjo J. S. bei buvo dar keturios keleivės, neprisistatęs policijos pareigūnu ir nepateikęs tarnybinio pažymėjimo, nesant jokio būtinumo ir pagrindo panaudojo fizinę prievartą, žemindamas nukentėjusiojo orumą, gumine policininko lazda daužė į automobilio vairuotojo pusę, po to pro variklio ventiliacijos dangčio angą balionėliu papurškė dujų į automobilio saloną, o automobiliui

bandant išvažiuoti, dar daužė lazda į automobilio langus ir išdaužė vairuotojo pusės durelių stiklus bei galinį stiklą, įskėlė priekinį stiklą⁵⁷.

Be to, BK 28 straipsnio komentare pasisakyta, kad „negali būti pripažinti pavojingu kėsinimusi įstatymo ir kitų teisės aktų apibrėžti pareigūnų ar kitų asmenų veiksmai“⁵⁸. Įstatyme pasakyta, kad būtinoji gintis galima tik nuo pavojingo kėsinimosi. Pavojingas kėsinimasis yra viena iš būtiniosios ginties teisėtumo sąlygų. Policijos pareigūnės A. L. veiksmai šioje situacijoje negali būti pripažinti pavojingu kėsinimusi. Atvirkščiai, policijos pareigūnai šioje byloje vykdė visuomenei naudingus Policijos įstatyme numatytus uždavinius – viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo užtikrinimą, todėl turėjo teisę įstatymų nustatyta tvarka sulaikyti ir pristatyti teisėtvarkos pažeidėjus į policijos ar kitų teisėsaugos institucijų tarnybines patalpas jų asmenybei nustatyti bei įstatyme numatytais atvejais panaudoti jėgą. Policijos pareigūnui vykdant jam suteiktus įgalinimus įstatymu suteikta teisė tam tikrais atvejais panaudoti fizinę prievartą. Šie atvejai išvardyti policijos veiklos įstatymo 24 straipsnio 1 dalyje. Jame pažymėta, kad policijos pareigūnas turi teisę panaudoti fizinę prievartą, gindamas save, kitą asmenį nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio gyvybei ar sveikatai kėsinimosi bei sulaikydamas teisės pažeidimą padariusį asmenį, kuris aktyviais veiksmais vengia sulaikymo. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 m. birželio 13 d. nutarimo Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo“ 7 punkte nurodyta, kad negali būti pripažinti pavojingu kėsinimusi įstatymo ar kitų norminių aktų apibrėžti teisėti pareigūnų ar kitų asmenų veiksmai, kuriais ribojamos žmogaus teisės ir laisvės. Siekiant užtikrinti policijos pareigūnams jiems pavestų funkcijų vykdymą saugant ir užtikrinant viešąją tvarką ir žmonių saugumą, įstatymai draudžia nepaklusti ar priešintis teisėtiems policijos pareigūnų veiksams, nustatant už tai baudžiamąją atsakomybę. Ją numato 286 straipsnis. Taigi būtinoji gintis negalima prieš teisėtus policijos pareigūnų veiksmus [...] policijos pareigūnai į įvykio vietą tiek pirmą, tiek antrą kartą atvyko ne savavališkai, o teisėtai – gavę pranešimus apie neblaivių asmenų triukšmavimą naktį [...] Policijos pareigūnė A. L. fizinį smurtą, dėl kurio nuteistajai buvo padarytas nežymus sveikatos sutrikdymas, panaudojo veikdama Policijos veiklos įstatymo ribose, t.y. siekdama

⁵⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-78/2007

⁵⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius, 2004, p. 183.

užtikrinti viešąją tvarką ir pristatyti teisės pažeidėją L. Š. į policiją. Ši, savo ruožtu, siekdama išvengti pristatymo, priešinosi, kėsinosi į pareigūnės sveikatą. Atsisakiusi paklusti atvykusių policijos pareigūnų teisėtiems reikalavimams laikytis viešosios rimties, konfliktą inspiravo pati nuteistoji L. Š., dėl ko A. L. teko panaudoti jėgą [...] Nuteistoji L. Š. priešindamasi pareigūnei A. L., suprato savo veiksmų neteisėtą pobūdį. Tiek pirmą, tiek antrą kartą atvykę užtikrinti viešosios tvarkos ir visuomenės saugumo policijos pareigūnai buvo uniformuoti ir prisistatė L. Š., todėl nuteistoji suvokė, kad panaudodama smurtą priešinosi būtent policijos pareigūnams. Esant šioms aplinkybėms, nuteistosios L. Š. veiksmai negali būti laikomi būtinaja gintimi ir buvo teisingai kvalifikuoti pagal BK 286 straipsnį⁵⁹.

Gintis nėra leidžiama ne tik nuo policijos pareigūnų teisėtų veiksmu, bet ir nuo bet kokio viešojo administravimo subjekto, turinčio valdingų įgalinimų sau nepavaldiems asmenims. Šių asmenų nurodymus taip pat privaloma paisyti, o už pasipriešinimą jiems kyla baudžiamoji atsakomybė. Pvz., „tarp nuteistojo I. Ž. Ir nukentėjusiojo kilo žodinis konfliktas, dėl to, kad, nukentėjusiojo manymu, nuteistasis medžiojo neturėdamas leidimo. Atsisakęs paklusti nukentėjusiojo, kuris buvo medžiotojų būrelio klubo pirmininkas ir neetatinis gamtos apsaugos inspektorius, teisėtiems reikalavimams atiduoti šautuvą ir eiti pas kitus būrelio medžiotojus, nuteistasis užtaisė savo ginklą ir, nusitaikęs į nukentėjusiojo pusę, vieną kartą iššovė į žemę, dėl ko suirusioms kulkos skeveldroms rikošetavus nuo žemės paviršiaus ir pataikius nukentėjusiajam į kairį žastą, jam buvo padarytas sunkus sveikatos sutrikdymas [...] Esant šioms aplinkybėms, nuteistojo I. Ž. veiksmai negali būti laikomi būtinaja gintimi, nes joks realus ir akivaizdus pavojus nuteistojo sveikatai nebuvo iškilęs ir jam nebuvo reikalo nei gintis, nei ginti savo nuosavybę“⁶⁰.

Bet, kaip jau anksčiau buvo minėta, aukščiau aptartos nuostatos jokių būdu neturi reikšti, kad asmuo negali gintis prieš akivaizdžiai neteisėtus pareigūno veiksmus. Kadangi, kai pareigūno veiksmuose yra nusikalstamos veikos požymių, jis tarsi praranda įstatymo garantuojamą apsaugą ir tampa užpuoliku, prieš kurį gintis leidžiama bendrais pagrindais. Pvz., „V. M. buvo kaltinamas tuo, kad panaudodamas fizinę prievartą trukdė

⁵⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-188/2006

⁶⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-555/2007

antstoliui vykdyti teismo sprendimą: 2003 m. rugsėjo 12 d., apie 15.50 val., būdamas J. M. priklausančiame name, esančiame (*duomenys neskelbtini*), atvykus antstoliui D. J. vykdyti Trakų rajono apylinkės teismo 2002 m. rugsėjo 16 d. įsakymo Nr. L-2-1610-05, V. M., grasindamas kirviu ir šaukdamas necenzūrinius žodžius bei įžeidindamas antstolį D. J., jėga išstūmė jį iš kambario [...] Konstitucijos 24 straipsnyje nustatyta, kad žmogaus būstas neliečiamas, be gyventojų sutikimo į būstą neleidžiama kitaip, kaip tik teismo sprendimu arba įstatymo nustatyta tvarka tada, kai reikia garantuoti viešąją tvarką, sulaikyti nusikaltėlių, gelbėti žmogaus gyvybę, sveikatą ar turtą. BK 28 straipsnyje nustatyta teisė į būtinąją gintį, t.y. asmuo turi teisę gintis, ginti kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi.

Kaip nustatyta bylos duomenimis, antstolis D. J. kartu su savo antstolio kontoros darbuotojais A. L. ir A. J., atvykę į J. M. priklausantį gyvenamąjį namą, kuriame gyveno V. M., įėję į namo vidų informavo V. M. apie teismo sprendimą išieškoti iš jo skolą. V. M., nesutikdamas su tuo, kad jis yra skolingas, pareikalavo atvykusių asmenų išeiti iš jo gyvenamosios vietos, tačiau antstolis D. J. bei jo kontoros darbuotojai iš gyvenamojo namo neišėję [...] jie nepaisė V. M. reikalavimo ir iš būsto neišėję, nes turėjo atlikti savo darbą, yra įpratę, kad žmonės šaukia. Tačiau tokie antstolio veiksmai bei kitų jo kontoros darbuotojų veiksmai neatitiko CPK 615 straipsnio, kuriame numatytos antstolio teisės apžiūrint skolininko gyvenamąsias patalpas ir kitas patalpas, reikalavimų bei prieštaravo vienai iš pamatinių žmogaus teisių – teisei į būsto neliečiamybę – nuostatoms. D. J. teismo nutarties dėl leidimo įeiti į gyvenamąsias patalpas, jeigu antstolis į gyvenamąsias patalpas neįleidžiamas, kaip numatyta CPK 615 straipsnio 2 dalyje, neturėjo. Taigi D. J., A. L., A. J. tolesnis buvimas gyvenamojoje patalpoje po to, kai buvo išsakyti teisėti ten gyvenusio asmens reikalavimai pasišalinti, nesutikdamas, kad būtų atliekami vykdymo veiksmai, pagrįstai teismo buvo įvertintas kaip pavojingas kėsینimasis į asmens būsto neliečiamybę, už kurį numatyta baudžiamoji atsakomybė, nuo kurio asmuo turėjo teisę gintis. Aplinkybė, kaip besikėsinantys asmenys pateko į gyvenamąją patalpą, vertinant būtinąsias ginties būklėje padarytus veiksmus reikšmės neturi. V. M. veiksmai atitiko kėsینimosi pobūdį (gyvenamojoje patalpoje buvo trys jam nepažįstami asmenys), todėl būtinąsias ginties ribos nebuvo peržengtos“.⁶¹

⁶¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2006

Bet vertinant gynybos nuo pareigūnų problematiką, visada reikia atsižvelgti į tai, kad pareigūno veiksmai turi būti aiškiai neteisėti, kad neliktų vietos interpretavimui, o tai savo ruožtu reiškia, kad negalima gintis tuo atveju, jeigu yra tik tai įtarimas, kad pareigūno veiksmai galbūt galėtų būti neteisėti. Pvz., „R. J. nuteistas už tai, kad jis su A. S. grįždami iš pasivaikščiojimų kambario, užpuolė policijos pareigūnus budėtojų dalies padėjėją V. J. ir areštinės budėtoją A. Ž.. A. S. pargriovė ant grindų V. J., o šiam atsistojus, stumdė rankomis bei pirštais spaudė kairę akį, sudavė keliu vieną smūgį į kaktą, o pargriuvusį spardė, suduodamas 5 smūgius į galvą ir 15 smūgių į kitas kūno dalis, tuo padarydamas poodinės kraujosruvas kairės akies vokuose, t.y. kūno sužalojimą, nesukėlusį sveikatos sutrikdymo. Tuo pačiu metu R. J., sugriebęs nukentėjusįjį A. Ž. už kaklo ir drabužių, grūmėsi su A. Ž., stengdamasis jį pargriauti. Palaužęs A. J. pasipriešinimą, į pagalbą R. J. atėjo A. S. ir sudavė nukentėjusiajam A. Ž. kumščiu du smūgius į krūtinę. Nukentėjusiajam V. J. pavykus pabėgti iš areštinės ir užtrenkus duris, R. J. V. J. pamestu raktu išleido iš kameros nuteistąjį N. K., kuris priėjęs vieną kartą sudavė ranka nukentėjusiajam A. Ž.. Po to visi nuteistieji ėmė mušti nukentėjusįjį A. Ž., suduodami 10 smūgių į įvairias kūno vietas ir padarydami poodines kraujosruvas veide, kairės plaštakos II piršto sumušimą bei galvos smegenų sukrėtimą, t.y. kūno sužalojimą, sukėlusį trumpalaikį sveikatos sutrikimą.

Po to A. S. ir R. J., grasindami A. Ž. nužudyti iš areštinės virtuvės atsineštais peiliais, surišę jam už nugaros rankas ir pririšę prie kėdės, R. J. perdavus peilį N. K. bei šiam grasinant jį nužudyti, A. S., kaip A. Ž. paleidimo sąlyga, reikalavo iš atvykusiųjų Švenčionių rajono policijos komisariato bei apylinkės prokuratūros vadovu peržiūrėti baudžiamąją bylą, kurioje jam ir N. K. paskirta kardomoji priemonė suėmimas, perduoti mobilųjį telefoną, iškviesti spaudos atstovus, o R. J. reikalavo peržiūrėti baudžiamąją bylą, kurioje jo atžvilgiu 2000 m. kovo 9 d. priimtas apkaltinamasis nuosprendis. Prokurorei išaiškinus sprendimų baudžiamosiose bylose apskundimo tvarką, o policijos komisarui pažadėjus nenaudoti teisiamųjų atžvilgiu fizinio smurto bei tą pačią dieną nugabenti juos į Vilniaus tardymo izoliatorių-kalėjimą, apie 19 val. nukentėjusįjį A. Ž. paleido [...] Kasatorius teigia, jog nusikaltimas numatytas BK 203 str. 2 d. buvo padarytas esant būtinajai ginčiai, nes Švenčionių PK budintysis A. Ž. kartu veikdamas su bendradarbiu V. J., jų atžvilgiu naudojo fizinį smurtą. Be to, prieš tai A. Ž. įžeidinėjo

necenzūriniais žodžiais [...] Nors kasatorius teigia, jog sužalojimai A. Ž. buvo padaryti esant būtinajai ginčiai, nes Švenčionių PK budintysis A. Ž. kartu veikdamas su bendradarbiu V. J., jų atžvilgiu naudojo fizinį smurtą, įžeidinėjo necenzūriniais žodžiais, tokie kasatoriaus veiksmai negali būti pateisinami teise į būtinąją gintį. BK 14 str. nuostatos suteikia teisę asmeniui gintis tik nuo pavojingo kėsینimosi. Byloje nėra jokių įrodymų, kad policijos pareigūnai naudotų smurtą, užtraukianti baudžiamąją atsakomybę prieš kasatorių ar kitus areštuotuosius. To niekas nepaliudijo byloje. Teismo medicinos ekspertizės aktu nei kasatoriui, nei A. S. jokie kūno sužalojimai nenustatyti. Įžeidimai iš viso nesukelia būtiniosios ginties situacijos. Kartu kolegija pažymi, kad būtiniosios ginties teisė prieš teisėtus pareigūnų veiksmus iš viso neatsiranda. Atvirksčiai, LR policijos įstatymo nuostatos suteikia teisę policijos pareigūnams panaudoti jėgą prieš asmenis pažeidžiančius įstatymo reikalavimus, o pasipriešinimas policijos pareigūnams einantiems jiems pavestas pareigas užtraukia baudžiamąją atsakomybę. Juo labiau areštuotiesiems ar asmenims esantiems kardomajame kalinime yra nustatyta teisė skusti pareigūnų veiksmus ir joks smurtas iš viso nėra pateisinamas, išskyrus atvejus, kai pačių areštuotųjų gyvybei ar sveikatai gresia neišvengiamas pavojus⁶².

9. AKTYVAUS GYNYBOS POBŪDŽIO IR ŽALOS PADARYMO TIK UŽPUOLIKUI BŪTINYBĖ SPRENDŽIANT BŪTINOSIOS GINTIES IR JOS RIBŲ PERŽENGIMO VERTINIMO KLAUSIMUS

Aktyvus gynybos pobūdis - reiškiasi tuo, kad, remiantis įstatymu, gynyba grindžiama veikiančio subjekto iniciatyva ir galima tik aktyviais veiksmais. Be to, ginantis žala padaroma arba ketinama ją padaryti būtent užpuolikai. Nors konkrečiu atveju realios žalos gali ir nebūti, tačiau varžomos puolančiojo galimybės veikti.

Žalos galima padaryti ne bet kam, o tik besikėsinančiam asmeniui. Baudžiamosios teisės teorija, atsižvelgdama į baudžiamojo įstatymo nuostatas, pažymi, kad ginantis užpuolikai paprastai sukeliama tam tikrų realių neigiamų padarinių. Taigi ši gynybos teisėtumo sąlyga reikalauja, kad veika būtų orientuota padaryti žalą užpuolikai.

⁶² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-221/2001

Svarbiausias vertinimo kriterijus yra ne pats realios žalos faktas, bet tai, kad besiginančiojo veiksmais kėsinimasis buvo nuslopintas ar apribotas siekiant jais ginantis padaryti užpuolikai žalą.

Žalos padarymo besikėsinančiajam požymis leidžia atskirti būtinąją gintį nuo būtinojo reikalingumo. Ginantis turi būti siekiama padaryti žalą būtent užpuolikai, o ne pašaliniam asmeniui.⁶³ Kaip tik dėl to būtinoji gintis laikoma socialiai vertingu ir pozityviu aktu. Net labai reikšmingų interesų ginimas, padarant žalos tretiesiems asmenims, negali būti vertinamas kaip būtinoji gintis.

Baudžiamosios teisės teorija pripažįsta, kad būtiniosios ginties aktu besikėsinančiajam padaryta žala gali būti įvairi. Logiškas yra teiginys, kad gali būti padaroma tik žala, adekvati interesams, į kuriuos kėsinasi užpuolikas. Jeigu būtinoji gintis galima, kai asmuo padaro žalos „gindamasis ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises“, protinga manyti, kad žala gali būti padaroma analogiškiems besikėsinančiojo interesams. BK 28 straipsnyje lyg ir pateikiamas pavyzdinis užpuolikai galimos sukelti žalos sąrašas. Tai turtinė žala, laisvės apribojimas, smūgių sudavimas, įvairaus sunkumo kūno sužalojimai, užpuoliko mirtis ir kita. Įstatymas nenumato žalos, kurios negalima sukelti ginantis, tačiau ir nesuteikia pagrindo teigti, kad galima padaryti bet kokią žalą. Nei baudžiamosios teisės doktrina, nei BK nereikalauja ginamų vertybių ir galimos padaryti žalos pusiausvyros. Įstatymui nesvarbu, ar žala, padaryta užpuolikai, mažesnė ar didesnė už tą, kurią užpuolikas kėsinosi padaryti besiginančiajam. Padaryta ir išvengta žala vertės požiūriu gali būti sunkiai palyginamos. Pavyzdžiui, užpuolikai sunkiai sutrikdoma sveikata ginant turtą. Dviejų vertybių susidūrimas, vertinant atsiribojus nuo kitų faktinių aplinkybių, negali versti pripažinti būtiniosios ginties nei teisėta, nei neteisėta. Deja, vertinti kėsinimosi pavojingumą nėra paprasta dėl to, kad ne visada pakankamai akivaizdūs besikėsinančiojo asmens tikslai, pirmiausiai, kėsinimosi pobūdis. Ko galima tikėtis iš dviejų pinigų reikalaujančių užpuolikų?⁶⁴ BK 28 straipsnio 3 dalis draudžia tik akivaizdų gynybos ir kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo neatitikimą. Pvz., „E. J. nuteista už tai, kad 2000 m. gegužės 23 d. apie 9 val. Mažeikiuose, Taikos g. 4-ojo namo 70-jo buto virtuvėje, būdama girta, konflikto su J. J. metu, gindamasi nuo J. J.

⁶³ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996, p. 218.

⁶⁴ V. Piesliakas. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius, 2008, p. 30.

prieš ją vartojamo smurto, durdama peiliu J. J. vieną kartą į krūtinę ir tuo padarydama jam durtai pjautą priekinės krūtinės ląstos sienos kairės pusės žaizdą su kairiojo plaučio sužalojimu, pavojingu gyvybei, nuo ko dėl ūmaus vidinio ir išorinio nukraujavimo nukentėjusysis mirė, tyčia nužudė J. J., peržengdama būtiniosios ginties ribas, nes gynyba aiškiai neatitiko kėsینimosi pobūdžiui[...] būdamas girtas J. J. nuolat mušdavo žmoną, jos atžvilgiu elgdavosi ciniškai. Nuteistosios E. J., liudytojo S. V. parodymais bei E. J. teismo medicinos ekspertizės aktu nustatyta, jog įvykio metu J. J. taip pat mušė E. Jo.. J. J. du kartus smogė E. J. į veidą, po to sudavė smūgį į nugarą. Nors J. J. negrasino E. J. susidorojimu, tačiau jo vartojamas smurtas buvo gana intensyvus. Šioje situacijoje E. J. turėjo teisę gintis, tačiau gynybos intensyvumas ir naudojama gynybai priemonė aiškiai neatitiko kėsинimosi pobūdžiui ir pavojingumui. Taigi, E. J. tyčia nužudė J. J., peržengdama būtiniosios ginties ribas“⁶⁵.

Kaip jau buvo ne kartą minėta, žala gali būti padaroma tik atremiant kėsинimąsi būtent į tokius interesus: save, kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises ir visuomenės bei valstybės interesus.

Vertinant galimų ginti teisinių vertybių sąrašą, jų turinį, galimus gynybos draudimus ir kitą, nereikia pamiršti, kad, pasikeitus tam tikro reiškinių norminiam reglamentavimui, negalima vadovautis vien buvusios teismų praktikos ir teorijos rekomendacijomis. Be to, visada yra svarbu tinkamai atskleisti įstatymo išvardytų teisinių vertybių turinį. Pavyzdžiui, baudžiamasis įstatymas nurodo, kad asmuo nebaudžiamas, padaręs žalos „gindamasis ar gindamas kitą asmenį“. Kėsинimasis į asmenį, kaip teisinę vertybę, nelemia tik gyvybės, kūno ar sveikatos neliečiamybės gynimo. Šis požymis apima daugelį kitų asmeninių ir moralinių asmens vertybių: gyvybę, sveikatą, seksualinio apsisprendimo laisvę ir neliečiamumą, laisvės ribojimo neleistinumą, garbės ir orumo žeminimo draudžiamumą ir panašiai. Įvertinus būtiosios ginties, kaip prigimtinės žmogaus teisės, esmę ir valstybės politiką žmogaus teisių gynimo srityje, reikia konstatuoti galimybę būtinąja gintimi ginti bet kuriuos teisinius gėrius – tiek turtinius, tiek asmeninius-moralinius, tiek fizinius, taip pat tiek labai vertingus, tiek ir pašalinius ar apskritai neturinčius vertės. Pavyzdžiui, asmuo turi teisę į garbės ir orumo neliečiamumą. Tai subjektyvi žmogaus teisė. Vadinasi, ji apima tiek teisės garantuojamą galimybę

⁶⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-466/2001

pačiam elgtis tam tikru nustatytu būdu, tiek galimybę reikalauti iš kitų asmenų atitinkamo elgesio šios savo teisės atžvilgiu, bet taip pat ir galimybę ginti turimą teisę kam nors kėsinant ją pažeisti. Jau senovės romėnai postulavo taisyklę: ubi jus, ibi remedium (kur teisė, ten ir apsauga). Be jokios abejonės, privalu išlaikyti visuomenės narių teisių pusiausvyrą, todėl ginant bet kurias teises galimos gynybos apimtis turi būti saistoma kėsimosi pobūdžio ir pavojingumo. Galimų (ar draudžiamų) ginti teisių išvardijimas sukeltų ir praktinių problemų. Jeigu asmuo žinotų, kad galima ginti tik tam tikras teises vertybes, dažna būtų tokia situacija, kai žmonės turėjo ir pagrindą, ir teisę gintis, tačiau to nedarė vien dėl to, kad nežinojo galimų ginti teisių sąrašo. Antra, pirminiai kėsimosi į žmogaus teises veiksmai dažnai objektyviai neparodo besikėsinančiojo veiksmų kryptingumo, t. y. konkrečiai į kokias teises vertybes kėsiamasi. Atsižvelgiant į tai, manyčiau, kad galimų ginti teisių sąrašo modelis vargu ar yra priimtinas. Tačiau tai jokių būdu nereiškia, kad bet kurią vertybę bet kuriomis sąlygomis galima ginti.

Baudžiamasis įstatymas tiesiogiai neleidžia, tačiau ir nedraudžia ginti žmogaus garbės ir orumo. Baudžiamosios teisės teorija šiuo klausimu neišreiškia vieningos nuomonės. Reikia pažymėti, kad dauguma teoretikų pripažįsta nesant galima riboti žmogaus teisės gintis, kai garbę ar orumą mėginama įžeisti veiksmu. Gana griežta gynyba leistina visų pirma dėl to, kad objektyvioji tokių veiksmų išraiška (pavyzdžiui, užsimojimas suduoti smūgį) besiginančiajam neduoda pagrindo spėti, į kokią konkrečią asmens vertybę kėsiasi užpuolikas. Šiais atvejais kėsinimasis yra neapibrėžtas ir neturi išskirtinių požymių, leidžiančių nustatyti jo kryptingumą. Objektyvi kėsimosi veiksmų išraiška neduoda pagrindo skirstyti į kėsinimąsi įžeisti ar kėsinimąsi sužeisti. Žiūrint subjektyviai, besiginantysis gali nesuvokti, kad tokiais veiksmais kėsiamasi tik į garbę ar orumą. Nors teorija siūlo suteikti privilegijuotą reikšmę ir įžeidimui, kai „viešai mėginama iškabinti ar išplatinti melagingas, garbę ir orumą žeminančias žinias apie asmenį“⁶⁶, tačiau toks galimų ginti teisių vertybių klasifikavimas ir ginamų vertybių rato siaurinimas neturi atramos galiojančiame baudžiamajame įstatyme. Ginti garbę ir orumą būtinaja gintimi galima visais atvejais, bet tik neperžengiant būtinosios ginties ribų.

Taip pat daug sunkumų būna nagrinėjant klausimą, buvo ar nebuvo būtinosios ginties faktas, o jei buvo, tai ar nebuvo peržengtos būtinosios ginties ribos esant

⁶⁶ Пионтковский А.А. Курс советского уголовного права. Учение о преступлении. Москва, 1961, с. 70.

situacijoms, kurios virsta muštynėmis. Teismų praktika šiuo klausimu suformulavo savo nuomonę: pvz., „Iš bylos medžiagos matyti, jog susiklosčiusi situacija negalėjo sudaryti pagrindo manyti, kad nuteistojo ar jo draugo J. Z. gyvybei gresia pavojus ir pateisinti gynybą priemonėmis, galinčiomis sužaloti kūną (šiuo atveju peiliu, kurio ilgis 186 mm, geležtės ilgis 75 mm, plotis 20 mm). Bylos medžiaga taip pat nustatyta, kad J. Z. ir S. C. savanoriškai susitarė išsiaiškinti tarpusavio santykius, dalyvaudami dviese muštynėse, tam neprieštaravo ir jų draugai, suprasdami, kad muštynių metu yra siekiama priešininką nugalėti. Todėl muštynių metu abi pusės naudojo smurtą ne gynybos, bet puolimo tikslais, kaip teisingai nutartyje pažymėjo apeliacinės instancijos teismas. Muštynių metu teisė į būtinąją ginti neiškyla, išskyrus atvejį, kai vieną iš pusių muštynes, nutraukia, o kita puola toliau. Tačiau šiuo atveju nebuvo nustatyta, kad muštynės kuri nors pusė būtų nutraukusi, o priešingai, į jas įsijungė abiejų priešininkų draugai, tarp kurių buvo A. K. ir A. B.. Todėl muštynių metu nei vienam asmeniui, dalyvavusiam jose, negalėjo iškilti ir neiškilo teisė į būtinąją ginti, nes nebuvo gresiančio pavojingo kėsینimosi. A. B. smūgį peiliu į krūtinės laštos kairę pusę A. K., kuris nenaudojo jokių pašalinių priemonių kūnui sužaloti, sudavė muštynių metu ir įvykus ūmiam vidiniam nukraujavimui, A. K. vietoje mirė“⁶⁷; „Pagal BK 28 straipsnio 2 dalį būtinoji gintis yra tada, kai asmuo padaro baudžiamajame įstatyme numatyto nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėties požymius formaliai atitinkančią veiką gindamasis ar gindamas kitą asmenį, nuosavybę, būsto neliečiamybę, kitas teises, visuomenės ar valstybės interesus nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi, jei nebuvo peržengtos būtiniosios ginties ribos. Pagal teisminį šios normos aiškinimą, pateiktą kasacinėje nutartyje Nr. 2K-684/1999 (*Teismų praktika, Nr. 12, p 313-315*), būtiniosios ginties situacijos nėra, kai asmuo, kilus abipusiam konfliktui, smurtą naudoja ne gynybos, o puolimo tikslais“⁶⁸; „Kilęs konfliktas gali būti vertinamas ne kaip pavojingas kėsینimasis, o kaip muštynės. Muštynės yra vienas iš konflikto sprendimo būdų – situacija, kurioje nėra besiginančiųjų. Todėl muštynių metu nei vienam jų dalyviui nekyla teisė į būtinąją ginti“⁶⁹.

⁶⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-154/2003

⁶⁸ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9/2007

⁶⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2008

10. VIEŠŪJŲ INTERESŲ GYNIMAS BŪTINAJA GINTIMI IR JOS RIBŲ PERŽENGIMAS

Įstatymas gynybą pripažįsta leistina, jeigu siekiama apsaugoti teisės, saugomas vertybes - tiek individualias, tiek kolektyvines; taip pat tiek savo paties, tiek bet kurio kito asmens. Daugiausia diskusijų kelia leidimas ginti neindividualias teises vertybes. Manychiau, pripažįstant teisetu veiksma, kuriuo uzkertamas kelias padaryti zala tam tikriems individualiems interesams ir sitaip padaroma zala besikesinanciajam, juo labiau pripazintinas teisetu ir aktas, kuriuo stengiamasi uzkirsti kelia padaryti zala kolektyviniams interesams. Taciau ir toliau lieka diskutuotinas galimybes ginti valstybes ar visuomenes interesus butinaja gintimi klausimas.

Baudziamasis įstatymas, įtvirtindamas galimybę būtinąja gintimi ginti valstybės ir visuomenės interesus, teises, jeigu kalbama apie valstybės turto, jos pastatų ir panašių materialią išraišką turinčių objektų gynybą. Pvz., „Išnagrinėję byloje surinktus įrodymus, pirmosios bei apeliacinės instancijos teismai konstatavo, jog 2002 m. vasario 7 d. apie 2 val. nakties, buvo įsibrauta į statybos bei komunalinių paslaugų mokyklos valgyklą, esančią Šiaulių m., Basanavičiaus 53-39. Byloje ištirtomis aplinkybėmis taip pat nustatyta, jog kasatorius, išsiaiškines, kad į mokyklos valgyklą įsibrauta neteisėtai ir yra akivaizdi bei reali grėsmė valstybės nuosavybei, nutarė savo jėgomis užkirsti kelią nusikaltimo padarymui, prieš tai nurodęs budinčiajai apie įsibrovimą pranešti policijai. Atsižvelgiant į nusikaltimo darymo aplinkybes – nakties metas, nežinomas nusikaltėlių skaičius, jų ginkluotumas, P. Š. P. senyvas amžius, jo sprendimas panaudoti savigynai įsigytą ir teisėtai laikomą pistoletą, atitiko pavojingo kėsینimosi pobūdį bei situacijos grėsmingumą. Kėsینimasis į nuosavybę atitiko visas tris įstatyme numatytas sąlygas vykdyti būtinąją gintį: buvo pavojingas (tai patvirtina vėliau iškelta baudžiamoji byla Nr. 41-1-669-02 dėl turto pagrobimo), buvo akivaizdus (patvirtina jau minėtos įsibrovimo aplinkybės) ir realus. Tai, kad kėsینimasis buvo realus, o ne tariamas ar įsivaizduojamas, patvirtina prieš tai minėtas abi sąlygos, o taip pat ir vėlesni įvykiai. Toliau iš byloje nustatytų aplinkybių matyti, jog P. Š. P. priėjus prie valgyklos durų, ketinant nutraukti nusikalstamą kėsینimąsi bei sulaikyti nusikaltimą darančius asmenis, pro jas išbėgo vienas vyriškis. Norėdamas jį sulaikyti, kasatorius sušuko „Stok šausiu“, po to pakartojė

ši reikalavimą ir, vyriškiui nesustojus, iššovė į viršų. Visi šie P. Š. P. veiksmai atitiko saviginos ginklų apyvartos taisyklių 50 str. Panaudodamas ginklą, kasatorius ėmėsi atsargumo priemonių, iš pradžių įspėjo asmenį, kad panaudos ginklą, po to du kartus šovė į viršų. Visi šie veiksmai yra logiški ir atitinka įstatymo reikalavimus, atsižvelgiant į objektyvias sąlygas vykdyti būtinąją gintį ir nusikaltėlių sulaikymą. Todėl netiksli apylinkės teismo išvada, jog kasatoriaus veika negali būti traktuojama kaip nusikaltėlio sulaikymas, nes jis nepersekiojo, o tik stovėjo ir šaudė. Kolegijos nuomone, P. Š. P. ėmėsi visų pagal fizines jėgas įmanomų priemonių sulaikyti nusikaltėlius, o taip pat ir bandė juos vyti⁷⁰. Tačiau vargu ar galima sutikti su įstatymo deklaruojama galimybe būtinąją gintimi saugoti, pavyzdžiui, viešąją tvarką, valdymo tvarką ir kitus analogiškus objektus. Taigi vargu ar būtinąją gintimi galima ginti objektus, kurie neturi materialios išraiškos, o yra juridine fikcija, tačiau tai netaikytina garbės ir orumo ginimo atvejams, kadangi kaip buvo paminėta aukščiau šiais atvejais ne visada galima tiksliai atskirti kėsintis tikslus – nustatyti, ar siekiama ižeisti, ar sužeisti. Jau minėta, kad BK 28 straipsnio formuluotė, leidžianti būtinąją gintį esant bet kokiam pavojingam kėsinimuisi, yra netiksli. Būtinąją gintį galima tik kai kėsintis grasinama tam tikram objektui padaryti nepataisomą, negrįžtamą žalą. Tuo tarpu objektui, esančiam juridine fikcija, neįmanoma padaryti žalos, kuri būtų nepataisoma. Be abejo, neturimi omenyje atvejai, kai žala teisinės konstrukcijos objektui daroma kartu kėsintis ir į kokius nors žmogaus individualius interesus. Tai, kad neleidžiama ginti būtinąją gintimi, jokių būdu nereiškia, kad kėsintis į valstybės viešąją ar valdymo tvarką yra toleruotinas. Šiuo atveju galima taikyti kad ir asmens, padariusio nusikaltimą, sulaikymo institutą ir šitaip inicijuoti valstybės prievartos taikymą. Analogiškai vertintini ir visuomenės interesai, kaip teisinė vertybė. Visuomenę suvokiant kaip tam tikrų būdu susijungusią ir veikiančią žmonių grupę, reikia pripažinti, kad visuomenė taip pat yra teisinė konstrukcija, neturinti objektyvios išraiškos. Tad būtinąją gintimi galima ginti tik visuomenės, visuomeninių organizacijų turtą, pastatus ir kitas materialias vertybes. Būtinąją gintį negalima, pavyzdžiui, kai kėsintis į visuomenės saugumą, kartu neliečiant kokio nors konkretaus asmens, įmonės teisių ar teisėtų interesų. Pavyzdžiui, narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimas yra nusikaltimas, tačiau prieš šį nusikaltimą būtinąją gintį negalima. Tai taip pat nereiškia šio

⁷⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-735/2003

reiškiniu toleravimo: matantis šiuos veiksmus asmuo privalo pranešti teisėsaugos institucijų pareigūnams pats nesikišdamas arba taikyti tam tikras nusikaltimą padariusio asmens sulaikymo priemones, tačiau jo baudžiamosios atsakomybės klausimai bus sprendžiami atsižvelgiant į BK 29 straipsnį

II. BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMO TEORINĖS TRAKTUOTĖS IR PRAKTINIAI ASPEKTAI

1. BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMO SĄVOKA

Teisėtumo požymis, praktikoje sukeliantis daugiausiai diskusijų, reiškia tai, kad gynyba neturi peržengti būtiniosios ginties ribų. Vertinant šį požymį tiek pagal Baudžiamąjį statutą, tiek pagal galiojančias teisės normas, tam tikru būdu susikerta puolimo ir gynimosi požymiai – puolimas apibrėžia galimo gynimosi ribas. Pagal baudžiamojoje teisėje nusistovėjusią būtiniosios ginties sampratą ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartimis atitinkamai formuojamą teismų praktiką būtinaja gintimi pripažįstamas tam tikras atkirtis pavojingam kėsiniuisi į baudžiamojo įstatymo ginamas vertybes. Kriminalinės justicijos patirtis vis dėlto rodo, kad faktų ir teisės sandūroje kartais susidaro situacijos, kuriose tenka spręsti sudėtingus klausimus, o atsakymai į juos varijuoja nuo būtiniosios ginties pripažinimo iki jos paneigimo. Juridinio tokių situacijų vertinimo skirtumai priklauso nuo daugelio faktinių aplinkybių ir norminių nuostatų, kiekvienu atveju siejamų su dviem esminiais konkrečios situacijos komponentais – pavojingu kėsiniuisi ir gynyba nuo jo.⁷¹ Baudžiamosios teisės doktrina, remdamasi būtiniosios ginties, kaip prigimtinių žmogaus teisės, ir humaniško principais, formuoja gynybos ir puolimo santykinio atitikimo bei protingo proporcingumo modelį. Neleistinas smurtas arba kūno sužalojimas ten, kur užtenka paprasto šauksmo arba draudimo. Ši pozicija reiškia, kad nei baudžiamasis įstatymas, nei baudžiamosios teisės teorija nereikalauja mechaniško atitikimo ir griežtų proporcijų, nes nelogiška ir net prieštarautų būtiniosios ginties esmei besiginantįjį riboti tokiu būdu, kuris jo padėtį objektyviai prilyginti užpuoliko padėčiai. Be to, gynimosi ir puolimo persvara priklausytų nuo subjektyvių kiekvieno žmogaus savybių. Šiuo atveju net būtų sutapatinti užpuoliko pasirengimas pulti ir puolamo puolamojo sutrikimas. Būtiniosios ginties teisėtumui

⁷¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-336/2008

pripažinti pagal įstatymą nereikalaujama mechaniško atitikimo tarp žalos, sukeltos užpuolikiui, ir galimos sukelti užpuoliko daromu nusikaltimu žalos.

Baudžiamojo įstatymo analizė leidžia teigti, kad būtinios ginties ribų peržengimas ir jo vertinimas yra tiek fakto, tiek teisės klausimas.

BK 28 straipsnio 3 dalis būtinios ginties ribų peržengimu pripažįsta, kai gynyba aiškiai neatitinka kėsینimosi pobūdžio ir jo pavojingumo. Vadinasi, neleidžiamas aiškus neatitikimas, tačiau tai savo ruožtu reiškia, kad įstatymo taip pat nereikalaujama preciziško atitikimo, ir šiuo atžvilgiu žala besikėsinančiajam gali būti padaroma ir didesnė, palyginti su ta, kurios išvengta būtinąja gintimi.

Objektyvus aiškaus atitikimo arba neatitikimo nustatymas lemia tai, ar veika bus pripažinta teisėta gintimi ar būtinios ginties peržengimu.

Būtinios ginties ribų peržengimas yra tuo atveju, kai tiesiogine tyčia nužudoma arba sunkiai sutrikdoma sveikata, jeigu gynyba aiškiai neatitinka kėsینimosi pobūdžio ir pavojingumo. Taigi, būtinios ginties ribos peržengiamos, kai yra visos būtinios sąlygos vienu metu: a) nužudymas arba sveikatos sunkus sutrikdymas; b) tai padaroma tiesiogine tyčia (t.y. ginantysis suvokia, jog gynybai nėra būtini tokie padariniai, tačiau jų nori ir siekia); c) gynyba aiškiai neatitinka kėsینimosi pavojingumo ir pobūdžio. Pažymėtina, kad naujas BK išplėtė būtinios ginties ribas, palyginus su tuo, kas buvo anksčiau, kadangi nustatė, jog būtinios ginties ribų peržengimas yra tik tuo atveju, kai tiesiogine tyčia nužudoma ar sunkiai sutrikdoma sveikata, jeigu gynyba aiškiai neatitinka kėsینimosi pobūdžio ir pavojingumo. Įstatymų leidėjas pabrėžia, kad tokiu atveju gynyba aiškiai neatitinka kėsینimosi pobūdžio ir pavojingumo. Tai lengvai suvokiamas ir nekeltantis abejonių kėsینimosi pobūdžio ir pavojingumo neatitikimas. Šis aiškumas yra fakto ir jo vertinimo klausimas. Baudžiamosios teisės doktrinoje teigiama, kad tai, jog gynyba aiškiai neatitinka kėsینimosi pobūdžio ir pavojingumo reikėtų suvokti dvejopai: a) objektyviu požiūriu tai yra objektyviai išoriškai neatitinkantis kėsینimosi pavojingumo ir pobūdžio aktas; b) vertinant subjektyviu požiūriu tai yra vidinis-psichologinis veikiančio subjekto santykis su esamu neatitikimu, t. y. šis neatitikimas yra akivaizdus, aiškus pačiam besiginančiajam. Pvz., „I. V. atvykus į nuteistosios A. A. sodybą, kurioje nuo 2006 m. sausio 3 d. iki 2006 m. sausio 6 d. svečiavosi jos vyras A. V., ir pasibeldus į duris bei langus, pirmas į kiemą išėjo A. V., su kuriuo nukentėjusioji aiškinosi tarpusavio

santykius. Tuo metu iš namo su lazda rankoje išbėgo nuteistoji A. A. Pamačiusios viena kitą, moterys pradėjo smurtauti: nuteistoji sudavė beginklei nukentėjusiai smūgius su lazda į įvairias kūno vietas, o pastaroji griebė nuteistą už plauku, tačiau įsikišus A. V., konfliktas buvo nutrauktas [...] atvykusi į sodybą nukentėjusioji I. V. išdaužė namo langus, tačiau tuo metu, kai nuteistoji išbėgo iš namo su lazda ir sudavė smūgius nukentėjusiai, ši kalbėjo su savo vyru ir jokių pavojingo kėsinosi sampratą atitinkančių veiksmų neatliko, todėl nuteistoji galėjo ir turėjo suvokti, kad pavojingas kėsinimasis jau buvo pasibaigęs ir aiškiai nebuvo reikalo gintis“⁷². Tačiau baudžiamasis įstatymas nereikalauja, kad gynybos priemonės ir jų taikymo intensyvumas visiškai atitiktų kėsinosi pobūdį ir pavojingumą. Įstatymas neriboja naudojamų priemonių gynybai nuo pavojingo kėsinosi. Asmuo gali gintis vien savo fizinėmis jėgomis, gali naudoti ir nešaunamuosius ar šaunamuosius ginklus. Ribojamas tik žmogaus sveikatai padaromos žalos dydis.⁷³

2. NEBAUDŽIAMAS BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMAS

Visų pirma, baudžiamasis įstatymas nurodo atvejį, kai už bet kokią padarytą žalą asmuo netraukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Šiuo atveju specifika pasireiškia tuo, kad asmuo baudžiamojon atsakomybėn netraukiamas ne šiaip sau, o dėl to, kad situacija visada pripažįstama būtinaja gintimi. Išanalizavus BK 28 straipsnio 3 dalį galima teigti, kad nelaikomas būtinosios ginties ribų peržengimu veiksmas, kuriuo metu besikėsinančiajam padarytas nežymus ar nesunkus sveikatos sutrikdymas, materialioji žala. Šie atvejai visuomet pripažįstami būtinaja gintimi, būtent dėl to tokių padarinių sukėlimas neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Tai kokybiškai skirtinga būtinosios ginties situacija, kurios iš esmės negalima prilyginti ir nebaudžiamam būtinosios ginties ribų peržengimui.

Baudžiamasis įstatymas reglamentuoja ir nebaudžiamo būtinosios ginties ribų peržengimo atvejus. Būtinosios ginties ribų peržengimu nelaikoma dėl didelio sumišimo

⁷² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-394/2007

⁷³ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius, 2004, p. 187.

ar išgąsčio, kurį sukėlė pavojingas kėsanimasis, arba ginantis nuo įsibrovimo į būstą. Teoriniu požiūriu šie atvejai nėra laikomi veiksmais, padarytais būtiniosios ginties sąlygomis, - tai pažymima ir įstatyme. Jie nebaudžiami vien todėl, kad jų nebaudžiamumą, diegdamas principines būtiniosios ginties nuostatas, įtvirtina pats įstatymas. Tokie veiksmai visada pripažįstami objektyviai pavojingais, tačiau nebaudžiamais tik dėl to, kad taip numato įstatymas. Visais kitais atvejais būtiniosios ginties ribų peržengimas yra baudžiamas.

4. BAUDŽIAMAS BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMAS

3.1. Būtiniosios ginties ribų peržengimas laiko atžvilgiu

Baudžiamas būtiniosios ginties ribų peržengimas yra tada, kai gynyba aiškiai neatitinka kėsinosi pobūdžio ir pavojingumo. Siekiant teisingai įvertinti būtiniosios ginties ribų peržengimo institutą, svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad būtiniosios ginties ribų peržengimas, remiantis dabartine baudžiamojo įstatymo redakcija, įmanomas tik jeigu asmuo veikė būtiniosios ginties sąlygomis ir jo gynyba aiškiai neatitiko kėsinosi pobūdžio ir pavojingumo.

Teismų praktiką orientuojama į tai, kad itin kruopščiai būtų tiriamos pavojingo kėsinosi pradžia ir pabaiga, nuo kurių priklauso kėsinosi akivaizdumo traktuotė. Menka abstraktus pobūdžio tikimybė, kad asmuo galėtų būti užpultas, negali būti vertinama kaip akivaizdus kėsanimasis į jį.⁷⁴

Teismų praktika taip pat konstatavo, kad besiginančiojo veiksmų, kuriais užpuolikai padaryta žala, įstatymas nepripažįsta padarytais esant būtiniosios ginties situacijai tik jeigu jie padaryti jau po to, kai užpuolimas buvo atremtas ar baigtas ir taikyti gynybos priemonių jau aiškiai nebereikėjo, taigi šie veiksmais pasireiškė kaip keršto – savavališko susidorojimo aktas. Pvz., „pradžioje nuteistojo D. A. sveikatai nukentėjusiojo D. B. veiksmai kėlė realų pavojų (neblaivus nukentėjusysis pradėjo konfliktą, sudavė kasatoriui į veidą, vėliau siekė tęsti muštynes, provokuodamas D. A., neleisdamas jam pasišalinti). Taigi kasatorius turėjo teisę gintis nuo tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsinosi. Vis dėlto baudžiamasis įstatymas nustato tam tikras būtiniosios ginties ribas

⁷⁴ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-336/2008

(BK 28 straipsnio 3 dalis), jų peržengimą įvardydamas, kaip aiškų gynybos ir kėsinimosi pobūdžio bei pavojingumo neatitikimą. Iš bylos medžiagos matyti, kad D. A. atrėmė nukentėjusiojo puolimą – pargriovė pastarąjį ant žemės, laikė visu kūnu prispaudęs prie grindinio, neleisdamas judėti. Šiuo momentu pavojingas D. B. kėsinimasis baigėsi. Nežiūrint to, kad ant žemės gulintis stambesnio kūno sudėjimo kasatoriaus prispaustas D. B. jau negalėjo sukelti realaus pavojaus, D. A. suėmęs nukentėjusiojo galvą tyčia trankė ją į grindinį⁷⁵.

Išnagrinėti klausimai svarbiu aspektu pripažįsta ir reikalauja nustatyti, kada gi galima teigti esant būtiniosios ginties būklę. Jau minėta, kad būtiniosios ginties situacijai įvertinti svarbus yra du momentai, t. y. pradinė (kada ji prasideda) ir galutinė (kada ji baigiasi) ribos.

Pradinė riba, remiantis įstatymu, atsiranda dvejopai: kai atitinkamiems interesams jau daroma žala arba kai yra tiesioginė grėsmė tokiai žalai atsirasti.

Būtiniosios ginties būklė pripažįstama dar egzistuojančia, jeigu dar realiai egzistuoja kėsinimasis, o tai, remiantis įstatymu ir teismų praktika, reiškia:

- a) kai kėsinimasis buvo tik sustabdytas, siekiant pagerinti jo sąlygas;
- b) kai ginklai ar daiktai, panaudoti užpuolimo metu, atitenka besiginančiajam;
- c) kai kėsinimasis dar nebuvo atremtas. Pasikėsinus į turtinę vertybę, kėsinimasis nelaikomas atremtu tol, kol persekiojamas vagis ar plėšikas, siekiantis pabėgti su užgrobtu turtu – jeigu persekiojimas nebuvo pertrauktas arba nutrauktas;
- d) kai kėsinimosi dalykas dar neprarastas;
- e) kai besikėsinantysis dar nenutraukęs savo kėsinimosi veiksmų;
- f) kai gynybos aktas įvyksta vos pasibaigus kėsinimuisi, kurio pabaigos momentas besiginančiajam nebuvo aiškus ir pagal kėsinimosi aplinkybes jis negalėjo ir neturėjo suprasti, kad pasikėsinimas baigtas.

Nors paprastai teisė į būtinąją gintį išnyksta kartu su kėsinimosi pabaiga, tam tikrais atvejais, priklausomai nuo aplinkybių, besiginančiajam pabaigos momentas gali nebūti aiškus. Jeigu besiginantysis dar kurį laiką tęsia savo veiksmus, pagrįstai

⁷⁵ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2005

laikydamas juos gynybai būtinais, jie lieka teisėti, nes teisė į būtinąją gintį dar negali būti laikoma išnykusia.⁷⁶

Jeigu asmuo veikia neperžengdamas minėtų ribų, galima manyti jį veikiant būtiniosios ginties sąlygomis ir tik šių ribų peržengimas padarytos žalos prasme gali būti pripažįstamas būtiniosios ribų peržengimu.

3.2. Būtiniosios ginties ribų peržengimas, esant veikos ir kėsinosi pavojingumo ir pobūdžio neatitikimui

Bendroji norma sprendžiant būtiniosios ginties ribų peržengimo klausimus numato, kad būtiniosios ginties ribų peržengimas yra aiškus gynybos ir kėsinosi, jo pobūdžio ir pavojingumo, neatitikimas. Tad būtiniosios ginties ribos bus peržengtos tik tada, kai asmuo, atsižvelgdamas būtent į šias ribas, panaudos tokius gynybos veiksmus, kurie aiškiai neatitinka kėsinosi pobūdžio ir pavojingumo. Kadangi gynyba būtinąją gintimi pasireiškia žalos užpuolikai padarymu, galima teigti, kad padarytos žalos dydis turi aiškiai neatitikti kėsinosi pobūdžio ir pavojingumo.

Siekiant nustatyti, kokį neatitikimą reikia laikyti aiškiu, pirmiausiai būtina sužinoti, ko turi neatitikti gynyba. Įstatymas šiuo klausimu nurodo į kėsinosi pobūdžio ir pavojingumo teisinę kategoriją. Kėsinosi pavojingumą daugiausiai lemia objekto arba ginamo gėrio, į kurį kėsinama, vertė. Todėl skirtingas kėsinosi pavojingumas bus pripažįstamas tais atvejais, kai kėsinama į žmogaus gyvybę ir sveikatą, ir tais atvejais, kai kėsinama į žmogaus garbę ir orumą arba kai, pavyzdžiui, grasinama padaryti turtinę žalą. Atsižvelgiant į ginamo gėrio vertę ir yra leidžiama didesnė ar mažesnė gynyba, tai yra aiškaus neatitikimo požymis svyruoja tai į vieną, tai į kitą pusę. „Įstatymas nereikalauja, kad gynybos priemonės ir jos intensyvumas visiškai atitiktų kėsinosi pobūdį ir pavojingumą. Įstatymas neriboja naudojamų priemonių gynybai nuo pavojingo kėsinosi. Ribojamas tik žmogaus sveikatai padaromos žalos dydis“.⁷⁷ Bendruoju reikia pripažinti principą, kad negalima ginti mažaverčių interesų tokiu būdu, kad būtų padaroma didelė žala užpuoliko interesams, jeigu tokių padarinių galima buvo išvengti.

⁷⁶ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-336/2008

⁷⁷ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 06 13 nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtiniosios ginties ir jos ribų peržengimo“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai dėl teismų praktikos civilinėse ir baudžiamosiose bylose 1995-2000. Vilnius, 2001

Kėsinimosi pobūdis priklauso nuo daugelio faktinių aplinkybių ir negali būti vertinamas atsietai nuo konkrečios faktinės situacijos. 1997 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senatas nurodė, kad sprendžiant klausimą, buvo ar nebuvo peržengtos būtinosios ginties ribos, kiekvienu atveju būtina įvertinti:

- a) kėsinimosi pobūdį – jį nulemia vertybės, kurioms dėl kėsinimosi gresia pavojus;
- b) kėsinimosi pavojingumą – lemia kėsinimosi intensyvumas, besikėsinančiųjų skaičius, jėgų santykis, kėsinimosi metu naudojamos priemonės, galimos žalos dydis ir kitos panašios aplinkybės;
- c) besikėsinančiajam padarytos žalos dydis.⁷⁸

Įvardytų kriterijų sąrašas, be jokios abejonės, tėra pavyzdinis. Kėsinimosi pobūdis yra fakto ir jo vertinimo klausimas, todėl neįmanoma suklasifikuoti visų galinčių jį lemti aplinkybių. Praktiniu požiūriu kėsinimosi pobūdį apibūdina: realaus ketinimų įvykdymo artumas; kėsinimosi jėga; kėsinimosi intensyvumas; priemonių, kurias pasirinko užpuolikas, pobūdis; būdas, kuriuo įgyvendinamas užpuolimas; besikėsinančiųjų skaičius; įvykio vietos aplinkybės; užpuoliko ir besiginančiojo amžius, lytis, fizinis pasirengimas; gynybos priemonių, ginklų turėjimas; besiginančiojo psichikos būklė; pasikėsinimo staigumas; kėsinimosi stadija ir panašiai.

Įvertinus baudžiamojo įstatymo normą reglamentuojančią, kad būtinosios ginties ribų peržengimas yra tuo atveju, kai tiesiogine tyčia nužudoma arba sunkiai sutrikdoma sveikata, jeigu gynyba aiškiai neatitiko kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo, darytina išvada, kad asmuo neatsako už žalą, padarytą nors ir peržengiant būtinosios ginties ribas, bet kilusią dėl neatsargumo. Gynybos ir kėsinimosi, jo pobūdžio ir pavojingumo neatitikimą galima laikyti aiškiu tik jeigu besikėsinančiajam be reikalo, tyčia yra padaroma didelė žala, kurios akivaizdžiai nereikėjo, nes pavojaus buvo galima išvengti kitomis priemonėmis (padarant mažiau žalos). Pvz., „K. Š. A. A. suduoti smūgiai įrodo, jog šio nukentėjusiojo veiksmai kėlė realų ir akivaizdų pavojų nuteistojo sveikatai. Taigi nuteistasis turėjo teisę gintis nuo prasidėjusio pavojingo kėsinimosi.

Teismas, sprenddamas buvo ar nebuvo ginties ribų peržengimas, atsižvelgė į tai, kad nuteistajam padaryti sužalojimai nežymiai sutrikdė jo sveikatą, o A. A. durdamas peiliu tris kartus K. Š. į krūtinę, pilvą, koją bei vieną kartą L. M. į koją turėjo tiesioginę tyčią

⁷⁸ Ten pat.

sutrikdyti nukentėjusiųjų sveikatą ir tokių pasekmių siekė. Taigi šios ir kitos byloje nustatytos aplinkybės leidžia daryti išvadą, kad apeliacinės instancijos teismas pagrįstai konstatavo, jog nuteistasis peržengė būtinios ginties ribas⁷⁹. Būtent tokį vertinimą suponuoja sąvokos „aiškus“ turinys. Aiškus – tai akivaizdus, neginčijamas, nekeltantis abejonių. Ir šis aiškumas turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į vidutiniškai protingo žmogaus kriterijų.

Jau minėta, kad baudžiamasis įstatymas nereikalauja mechaniško atitikimo. Nereikalaujama ir, kad mechaniškai atitiktų panaudotos gynybos ir kėsinimosi priemonės, būdas, intensyvumas, taip pat ginamas gėris ir tas gėris, kuriam besiginant padaroma žala, besiginančiųjų ir puolančiųjų asmenų skaičius ir panašiai. „Reikia nustatyti visos gynybos pobūdžio ir viso kėsinimosi atitikimą“.⁸⁰ Teismų praktikoje pažymima, kad sprendami klausimą, ar yra būtinios ginties ribų peržengimo požymių, teismai turi žinoti, kad įstatymas nereikalauja, kad gynybos priemonės ir jos intensyvumas visiškai atitiktų kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą. Vertindami, ar nebuvo peržengtos būtinios ginties ribos, teismai privalo atsižvelgti į kėsinimosi pobūdį ir pavojingumą bei besikėsinančiajam padarytos žalos dydį. Kėsinimosi pobūdį nulemia vertybės, kurioms dėl kėsinimosi gresia pavojus (nuosavybė, lytinė laisvė, gyvybė, sveikata, valstybės saugumas ir pan.). Kėsinimosi pavojingumą lemia kėsinimosi intensyvumas, besikėsinančiųjų skaičius, jėgų santykis, kėsinimosi metu naudojamos priemonės, galimos žalos dydis ir kitos panašios aplinkybės.⁸¹ Faktiniame gyvenime tai reiškia, kad jeigu kėsinasi grupė asmenų, tai prieš bet kurią vieną panaudojamos tokios gynybos priemonės, kurių aiškų neatitikimą privalo vertinti atsižvelgiant į visos grupės kėsinimosi veiksmų pobūdį ir pavojingumą. Be to, reikia atsiminti, kad dėl didelio susijaudinimo, kuri neretai sukelia kėsinimasis, besiginantysis ne visada gali tiksliai įvertinti pasikėsinimo pavojingumą ir pasirinkti atitinkamas gynybos priemones.

Baudžiamasis įstatymas besiginančiojo asmens nevaržo galimų gynybos priemonių ar įrankių požiūriu. Asmuo gali gintis vien savo fizinėmis jėgomis, gali naudoti ir nešaunamuosius ar šaunamuosius ginklus. Tai reiškia, kad ginklo panaudojimo prieš

⁷⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-342/2006

⁸⁰ Якубович М. И. Учение о необходимой обороне в советском уголовном праве. Москва, 1967, с. 90.

⁸¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 06 13 nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtinios ginties ir jos ribų peržengimo“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai dėl teismų praktikos civilinėse ir baudžiamosiose bylose 1995-2000. Vilnius, 2001

beginklį užpuoliką faktas jokių būdu savaime nereiškia, kad buvo peržengtos būtinios ginties ribos. Visuomet reikia prisiminti, kad vienintelis būtinios ginties ribų peržengimo nustatymo kriterijus yra aiškus gynybos ir kėsanimosi, jo pobūdžio ir pavojingumo, neatitikimas. Pvz. „Kilus konfliktui, tiek D. B., tiek V. M. numėtė vienas kito mobiliuosius telefonus. V. M., D. B. mobilųjį telefoną trenkė į sieną taip, kad šis subyrėjo į dalis. Po to D. B. sugriebė V. M. iš priekio už kaklo, įstūmė į kampą tarp sienos ir spintos, trenkė kumščiu į lūpą, pilvą, krūtinę, o jos mažametis sūnus T. M. tuo metu kumščiais daužė D. B. nugarą šaukdamas „paleisk mamą“. Kai D. B., V. M. paleido ir nosisuko į sūnaus pusę, ši pagriebė šalia buvusį peilį ir dūrė juo D. B. Nuteistoji tvirtina, kad taip ji padarė todėl, kad manė, jog D. B. puls jos sūnų [...] teismas padarė ir kitą išvadą – kad panaudodama peilį V. M. peržengė būtinios ginties ribas. Šią išvadą teismas grindė teiginiu, kad V. M., D. B. kėsinimuisi atremti panaudojo aiškiai neadekvačias priemones. Teismas nuosprendyje pažymėjo, kad nors D. B. fiziškai pranašesnis už V. M., nors ją sugriebė už kaklo, tempė, mušė kumščiu, tačiau peilio panaudojimas jo kėsinimuisi atremti šioje situacijoje nebuvo būtinas“⁸².

Tai reiškia, kad gynybos teisėtumui visiškai neturi reikšmės faktas, ar asmuo gynėsi teisėtai ar neteisėtai laikomu ginklu. Gintis galima ir tokiu šaunamuoju ginklu, kuriam panaudoti besiginantis neturėjo jokio teisėto pagrindo, tuo metu po ranka pakliuvusiu kito žmogaus ginklu ir panašiai. Būtinios ginties ribų peržengimui tai neturi reikšmės.

Šaunamoji ginklo naudojimo reglamentavimas jokių būdu negali būti pagrindas riboti asmens galimybes gintis ginklu. Ginklų gynybai galima panaudoti bet kada ir ginklo panaudojimo taisyklių pažeidimas negali būti pakankamas pagrindas pripažinti būtinios ginties ribų peržengimą. Jeigu asmuo pažeidė minėtas taisykles, gali kilti klausimas dėl ginklo netinkamo laikymo ar panaudojimo, bet tik tikslu nustatyti pagrindus, leidžiančius atimti iš žmogaus teisę toliau naudotis tokiu ginklu. Tačiau tai nereiškia, kad šias taisykles įtvirtinantys norminiai teisės aktai neturi jokios reikšmės sprendžiant su būtinios ginties situacija susijusius klausimus. Šis reglamentavimas nėra įpareigojantis, tačiau jis kitų norminių aktų kontekste formuoja bendrąją teisės normos taikymo tvarką, todėl gali būti naudingas kaip rekomendacinė norma. Nustatant ir vertinant būtinios

⁸² Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-317/2007

ginties ribų peržengimo faktus, privalu vadovautis tik BK 28 straipsnio nuostatomis, taigi būtinas ir pakankamas pagrindas nustatyti būtiniosios ginties ribų peržengimo faktą yra tai, ar šiuo atveju gynyba aiškiai neatitiko kėsینimosi pobūdžio ir pavojingumo.

Kas gi pripažįstama būtiniosios ginties ribų peržengimu? Visų pirma tyčiniai veiksmai, kuriais ginamasi nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio pavojingo kėsینimosi, tačiau kai gynybai pasirinktas toks būdas ir priemonės, kurios aiškiai neatitinka kėsینimosi pobūdžio ir pavojingumo, ir tuo gynybos aktu besikėsinantysis sunkiai sužalojamas ar jam atimama gyvybė. Tokiu būdu baudžiamoji atsakomybė už būtiniosios ginties ribų peržengimą gali kilti tik tuo atveju, jeigu veika atitinka penkis požymius:

Pirma, veiksmas turi būti tyčinis. Asmuo suvokė savo veiksmų pavojingumą, numatė galimus ginamųjų bereikalingų veiksmų padarinius ir jų norėjo, siekė arba nors ir nenorėjo, tačiau sąmoningai leido jiems atsirasti.

Antra, asmuo tuo metu veikė būtiniosios ginties sąlygomis, tai yra gynėsi nuo pradėto ar tiesiogiai gresiančio bei dar nepasibaigusio pavojingo kėsینimosi.

Trečia, besikėsinančiajam sunkiai sutrikdyta sveikata ar atimta gyvybė.

Ketvirta, besiginantysis nebuvo labai sumišęs ar laba išsigandęs ir nesigynė nuo įsibrovimo į būstą.

Penkta, sunkūs padariniai sukelti gynybai aiškiai, akivaizdžiai neatitinkant kėsینimosi pobūdžio ir pavojingumo.

III. BŪTINOSIOS GINTIES PERŽENGIMO KONSTATAVIMAS BAUDŽIAMAJAME PROCESĖ

Nagrinėjant būtiniosios ginties problematiką, privalu išanalizuoti ir tuos šio teisinio reiškinių aspektus, kurie paprastai priskiriami baudžiamojo proceso teisės sričiai. Būtiniosios ginties klausimų nagrinėjimas materialiosios baudžiamosios teisės lygmeniu gali būti išplėtotas aukščiausiu lygiu, tačiau jeigu valstybė nesuformuos atitinkamo procesinio požiūrio, būtinoji gintis ir toliau liks deklaratyvi teisė. Būtinoji gintis yra reali žmogaus teisė ir negali likti tik baudžiamosios teisės teorijos nagrinėjimo dalykas.

Apskritai nepateisinamas baudžiamąjį persekiojimą vykdančių ikiteisminio tyrimo institucijų, prokuratūros požiūris į būtiniosios ginties situaciją. Paprastai ikiteisminio tyrimo įstaiga ar pareigūnas, susidūrę su būtiniosios ginties aktu, pirmiausia jį įvertina kaip nusikalstamą veiklą, pradėdami ikiteisminį tyrimą pagal faktiškai padarytą žalą ir šitaip pradėdamas baudžiamasis persekiojimas. Nors niekur oficialiai neskelbiama, tačiau pradėdamas būtent baudžiamasis persekiojimas, orientuotas į gynybos aktu sukeltų padarinių tyrimą ir vertinimą baudžiamojo įstatymo požiūriu. Taigi jau dėl pradinių baudžiamojo persekiojimo veiksnių gynėsis patenka į įtariamojo procesinę padėtį su visais iš to išplaukiančiais teisiniais padariniais, tuo tarpu tikrasis užpuolikas pirmiausiai pripažįstamas nukentėjusiuoju. Toks baudžiamojo persekiojimo organizavimas, neatsižvelgiant į galutinį rezultatą, morališkai ir psichologiškai labai pažeidžia besiginančiojo psichiką. Tokia situacija lemia tolesnį požiūrį į teisėsaugos institucijas, teisėsaugą, valstybę ar demokratiją apskritai. Be to nėra retas atvejis kai besiginančiojo asmens veiksmai pripažįstami viešosios tvarkos pažeidimu, kadangi jis gynėsis naudodamas smurtą viešoje vietoje, arba jam išvis inkriminuojama, kad jis užpuolė besikėsinusįjį asmenį⁸³. Dėl paminėtų priežasčių galima išvada, kad gynėsis asmuo kitą kartą vargu ar naudosis turima teise gintis. Statistika rodo, kad net 48 procentų žmonių bijo pasinaudoti būtina gintimi baimindamiesi susilaukti nepageidaujamų teisinių padarinių ir tik 5 procentai – nepasitikėdami savo jėgomis ar galimybėmis.⁸⁴ Net ir turėdami pakankamai pirminių duomenų, kad prieš atsirandant sunkių padarinių buvo

⁸³ Ikiteisminio tyrimo medžiaga Nr. 17-1-3392-06

⁸⁴ Зуев В. Л. Необходимая оборона и крайняя необходимость. Москва, 1996, с. 99.

kėsintasi į jų sukėlėją, ikiteisminio tyrimo pareigūnai neretai neskuba pradėti ikiteisminį tyrimą dėl užpuolimo fakto. Tokia fakto tyrimo eiga akivaizdžiai neatitinka baudžiamojo proceso ir baudžiamojo įstatymų keliamų tikslų: ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas. „Kiekvienu gynimosi atveju, netgi jei pažeidžiamos būtiniosios ginties taisyklės ar peržengiamos būtiniosios ginties ribos, visų pirma baudžiamojon atsakomybėn turi būti traukiamas pats pasikėsintojas“.⁸⁵ Neištirus prieš tai buvusio puolimo faktinių aplinkybių ir tiksliai teisiškai jo neįvertinus, negalima kalbėti, kad buvo pažeistas gynimosi teisėtumo reikalavimas. Besiginant padaryta žala ir gynėsis asmuo – nėra tokios rizikos teisinės kategorijos, kurios suponuotų skubų ikiteisminio tyrimo pradėjimą ar reikalavimą asmenis traukti baudžiamojon atsakomybėn ir tik paskui imtis kruopštaus tyrimo. Net ir pripažinus esant pagrindo pradėti ikiteisminį tyrimą pagal ginantis padarytos žalos faktą, visais atvejais būtina pradėti ikiteisminius tyrimus ir pagal užpuolimo faktą. Šį veiksmažodį privalu atlikti netgi ne tik stengiantis įvertinti situaciją tuo požiūriu, ar gynybos teisėtumo sąlygos atitinka įstatymą. „Gynybai esant neteisėtai, žalos užpuolikui padarymo faktas automatiškai nešalina kausimo dėl jo baudžiamosios atsakomybės. Ir tik po detalaus teisinio įvertinimo, liečiančio pavojingą kėsintosi veika, išprovokavusią, iššaukusią gynybos aktą, turi būti išsprendžiamas klausimas dėl būtiniosios ginties taisyklių laikymosi“.⁸⁶ Situacija, kai besiginantysis, mėnesius būdamas įtariamasis ar kaltinamasis, vis dėlto išteisinamas, aiškiai prieštarauja ir pagrindinėms baudžiamosios politikos gairėms. Neretai asmeniui tenka iškentėti ilgus teismų maratonus ir pereiti visas instancijas iki įrodant savo nekaltumą

1994 m. liepos 19 d. įstatymu Nr. I-551, įsigaliojusiu 1995 m. sausio 1 d., įtvirtinus būtent tokį žmogaus teisių įgyvendinimo ir gynybos mechanizmą, panaikinti BK 108 ir 114 straipsniai kaip specialios normos, reglamentavusios atsakomybę už nužudymą bei sunkų ir apysunkį kūno sužalojimą, padarytą peržengiant būtiniosios ginties ribas.⁸⁷ Šių baudžiamojo įstatymo straipsnių pripažinimas netekusiais galios nereiškia, kad veikos, kai

⁸⁵ Ten pat.

⁸⁶ Ten pat.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl LR Baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ // (Žin., 1994, Nr. 60-1182)

besiginant aiškiai neatitinkančiu kėsinosi pobūdžio ir pavojingumo būdu padaroma didelė žala, yra dekriminalizuotos. „Esant bendrosios ir specialiosios normų konkurencijai, taikoma specialioji norma“.⁸⁸ Ši baudžiamosios teisės teorijos formuluojama normų konkurencijos sprendimo taisyklė savo ruožtu reiškia, kad, panaikinus specialiąją normą, veika turi būti vertinama vadovaujantis bendrosiomis kvalifikavimo taisyklėmis. Atsižvelgiant į tai, kad būtinosios ginties ribų peržengimas kvalifikuotinas tik sukėlus sunkių padarinių žmogui, tai ir veiką privalu kvalifikuoti pagal kurią nors vieną baudžiamojo įstatymo straipsnį, numatantį baudžiamąją atsakomybę už tyčinį nužudymą ar tyčinį sunkų sveikatos sutrikdymą, atsižvelgiant į sukeltus padarinius.

Kvalifikuojant veiką kaip būtinosios ginties ribų peržengimą, vien BK specialiosios dalies straipsnio nurodymas neatspindi padarytos veikos ir sukeltų padarinių specifikos, todėl visais atvejais, kvalifikuojant veikas, padarytas peržengiant būtinosios ginties ribas, nuosprendžio rezoliucinėje dalyje būtina nurodyti BK 28 straipsnio 3 dalį ir šio kodekso specialiosios dalies normą, pagal kurią asmuo pripažįstamas kaltu.

Skirdami bausmes už nusikaltimus, padarytus peržengiant būtinosios ginties ribas, teismai privalo atsižvelgti į šią aplinkybę kaip atsakomybę lengvinančią (BK 59 str.) arba leidžiančią skirti švelnesnę, negu įstatymo numatyta, bausmę (BK 62 str.).⁸⁹

Nemažai diskusijų kelia ir būtinosios ginties klausimų sprendimas baudžiamojo proceso įstatyme. Baudžiamasis įstatymas pripažįsta, kad būtinosios ginties aktas yra teisėtas veiksmas, negalintis užtraukti baudžiamosios atsakomybės. Tačiau tikrovė tokia, kad daugeliu atvejų dėl besiginant padarytos žalos fakto yra pradedami ikiteisminiai tyrimai, o besiginant žalą padarę asmenys net pripažįstami įtariamaisiais, kaltinamaisiais ir tokios bylos atiduodamos teismams spręsti kaltumo klausimą. Remiantis pagrindiniu baudžiamosios teisės principu *nullum crimen, sine lege*, asmuo negali būti baudžiamas už tokias veikas, kurios galiojančio baudžiamojo įstatymo nėra pripažintos nusikalstamomis. Jei baudžiamoji byla yra teisme ar ikiteisminį tyrimą atliekančio pareigūno žinioje ir teismas ar kitas pareigūnas mano, kad ši situacija vertintina kaip teisėta būtinoji gintis ir nėra būtinosios ginties ribų peržengimo, jis negali toliau tęsti baudžiamojo persekiojimo

⁸⁸ Pavilonis V. Baudžiamosios teisės normų konkurencija // Teisės problemos, 1996, Nr. 2

⁸⁹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 06 13 nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtinosios ginties ir jos ribų peržengimo“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai dėl teismų praktikos civilinėse ir baudžiamosiose bylose 1995-2000. Vilnius, 2001

ar kaltinimo. BPK numato, kad tais atvejais, kai nėra pagrindo pradėti ikiteisminį tyrimą ar toliau tęsti baudžiamąjį persekiojimą, ikiteisminio tyrimo pareigūnas privalo atsisakyti pradėti ikiteisminį tyrimą ar, jei ikiteisminis tyrimas buvo pradėtas ir jo metu atliktas bent vienas procesinis veiksmas, jį nutraukti. Teismas turi teisę esant pagrindui nutraukti baudžiamąją bylą ar priimti išteisinamąjį nuosprendį. Ikiteisminis tyrimas nutraukiamas, kai yra BPK 3 straipsnio 1 dalies 1-9 punktuose bei 212 straipsnio 1-10 punktuose nurodytų pagrindų. BPK numato ir teismo galimybę nutraukti baudžiamąją bylą tiek bylos parengimo nagrinėti teisme stadijoje (BPK 235 str.), tiek teismo bylos nagrinėjimo stadijose (BPK 254, 303 str.), o tais atvejais, kai teismas konstatuoja, kad nepadaryta veika, turinti nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo požymių arba neįrodyta, kad kaltinamasis dalyvavo darant nusikalstamą veiką, teismas priima išteisinamąjį nuosprendį. Išdėstytų baudžiamojo proceso įstatymo normų analizė leidžia teigti, kad baudžiamosios bylos nutraukimo ir išteisinamojo nuosprendžio priėmimo pagrindų sąrašas yra išsamus. BPK 3 straipsnis vardija bendruosius pagrindus, kuriems esant ikiteisminis tyrimas negali būti pradėtas, o pradėtas turi būti nutrauktas. Vadinasi, esant pakankamam faktiniam pagrindui, atsižvelgiant į baudžiamojo įstatymo reglamentavimą, ikiteisminiam tyrimui nutraukti privalo rasti tinkamą procesinį pagrindą.

Kokiu pagrindu galima nutraukti ikiteisminį tyrimą, kai yra padaryta žala būtiniosios ginties sąlygomis? Naujajame BK 3 straipsnio 1 dalies 9 punkte nurodyta, kad baudžiamasis procesas negali būti pradėdamas, o pradėtas turi būti nutrauktas „jeigu egzistuoja BK V skyriuje numatyta baudžiamąją atsakomybę šalinanti aplinkybė“. Tačiau iki jo galiojusiam BPK nebuvo šios normos, todėl kildavo problema pagrįsti ikiteisminio tyrimo nutraukimą esant būtiniosios ginties situacijai. Nusistovėjusi ikiteisminio tyrimo įstaigų ir teismų praktika teigė, kad ikiteisminis tyrimas šiuo atveju turėjo būti nutraukiamas ar asmuo išteisinamas, kadangi jo veikoje nėra nusikaltimo sudėties. Įvertinus būtiniosios ginties esmę ir reglamentavimo baudžiamuosiuose įstatymuose klausimus, akivaizdu, kad 1961 metų birželio 26 d. BPK 5 straipsnio 2 punkto pagrindu negalima buvo nutraukti baudžiamųjų bylų, kuriose nustatomi tinkamos būtiniosios ginties faktai. Norint nutraukti ikiteisminį tyrimą šiuo pagrindu privalo nustatyti, kad veikoje iš tiesų nėra nusikaltimo sudėties. „Nusikaltimo sudėtis – tai baudžiamajame įstatyme

numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių visuma“.⁹⁰ Tai, kad nėra nusikaltimo sudėties, reiškia, kad nėra bent vieno iš įstatyme numatytų nusikaltimo sudėties požymių. Tuo tarpu BK 28 straipsnis kaip ir senojo BK 14 straipsnis nurodo, kad asmuo veikdamas būtinios ginties situacijoje padaro veiką, formaliai atitinkančią nusikaltimo (baudžiamąjį nusižengimą) požymius. Vadinasi, jau BK 28 (senojo BK 14) straipsnis nurodo, kad būtinios ginties akte yra tam tikros nusikalstamos veikos objektas ir nusikaltimo sudėties objektyvusis elementas. Jeigu būtų kitaip, ginamoji veika neatitiktų reikalavimo formaliai atitikti baudžiamajame įstatyme numatytos veikos požymius ir reikėtų konstatuoti, kad nėra ir pačios būtinios ginties.

Tad būtinios ginties atveju yra visi tam tikros nusikaltimo sudėties elementai ir gynimosi faktas nešalina nusikaltimo sudėties. Būtiną gintį baudžiamąją atsakomybę šalina ne todėl, kad nyksta nusikaltimo sudėtis, o todėl, kad gynimuisi nebūdingi nusikaltimo požymiai – pavojingumas ir priešingumas teisei. Tai reiškia, kad konstatuoti buvus būtinios ginties situaciją ir nutraukti ikiteisminį tyrimą netiko 1961 metų birželio 26 d. BPK 5 straipsnio 2 punkte suformuluotas pagrindas – nesant nusikaltimo sudėties. Šio ikiteisminio tyrimo nutraukimo pagrindo taikymas praktinei veiklai pateisinamas tik tikslingumo ir pastangų lopyti įstatymo padarytas spragas požiūriu. Todėl ši situacija priėmus naująjį BK buvo iš esmės pakeista išskiriant aplinkybių, šalinančių baudžiamąją atsakomybę, buvimą, kaip atskirą pagrindą nutraukti ikiteisminį tyrimą.

⁹⁰ Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996, p. 142.

IV. BŪTINOSIOS GINTIES RIBŲ PERŽENGIMO TEISINIAI PADARINIAI

Asmuo neatsako pagal BK, jeigu jis, neperžengdamas būtiniosios ginties ribų, padarė baudžiamajame įstatyme numatyto nusikaltimo ar nusižengimo požymius formaliai atitinkančią veiką. Tuo tarpu būtiniosios ginties ribų peržengimas jau yra pavojinga veika, turinti nusikaltimo sudėties požymių ir užtraukianti baudžiamąją atsakomybę pagal atitinkamus BK straipsnius. Pvz., jeigu ginant nuosavybę buvo peržengtos būtiniosios ginties ribos ir užpuolikai buvo atimta gyvybė, tokie besiginančiojo veiksmai bus kvalifikuoti kaip tyčinis nužudymas (BK 129 str. 1 d.).

Būtiniosios ginties ribų peržengimas yra tuo atveju, kai tiesiogine tyčia nužudoma arba sunkiai sutrikdoma sveikata, jeigu gynyba aiškiai neatitinka kėsinimosi pobūdžio ir pavojingumo.

Būtiniosios ginties ribas peržengęs asmuo neatleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės. Įstatymų leidėjas, pripažindamas socialinį būtiniosios ginties vertingumą, palieka teismui teisę asmeniui, peržengusiam būtiniosios ginties ribas, skirti švelnesnę, negu įstatyme numatytą, bausmę arba skiriant bausmę pripažinti tokią situaciją atsakomybę lengvinančia aplinkybe.

Teismai priimant apkaltinamąjį nuosprendį dėl veikos padarytos peržengiant būtiniosios ginties ribas privalo nurodyti jos ribų peržengimo požymius ir savo išvadas pagrįsti konkrečiomis byloje nustatytomis aplinkybėmis. Siekiant pabrėžti, kad žala padaryta peržengiant būtiniosios ginties ribas, apkaltinamojo nuosprendžio rezoliucinėje dalyje kvalifikuojant veiką turi būti nurodyta BK 28 straipsnio 3 dalis ir atitinkamas BK specialiosios dalies straipsnis, pagal kurį asmuo pripažįstamas kaltu.

Būtiniosios ginties ribas peržengęs asmuo atsako pagal baudžiamąjį įstatymą, tačiau bausmė jam gali būti švelninama remiantis BK 62 straipsniu, o būtent: remiantis BK 62 straipsnio 2 dalimi Teismas, atsižvelgęs į visas bylos aplinkybes, gali už nusikalstama veika paskirti švelnesnę, negu įstatymo numatytą bausmę tuo atveju kai yra atsakomybę lengvinančių aplinkybių, bent iš dalies atlyginta ar pašalinta žala, jeigu ji buvo padaryta ir jeigu veika buvo padaryta peržengiant būtiniosios ginties ribas.

Tačiau atkreiptinas dėmesys, kad skirti švelnesnę, negu įstatyme numatyta, bausmę yra teismo teisė, o ne pareiga.

Nusikaltimo padarymas, kai yra būtinosios ginties požymių, tačiau pažeidžiamos įstatymo leistinos žalos padarymo ribos ir dėl to kyla sunkesni padariniai, negu numatyta įstatyme, teismo turi būti pripažįstamas atsakomybę lengvinančia aplinkybe. Žmogaus nužudymas ginantis nuo pavojingo visuomenei kėsینimosi, nors ir peržengiant būtinosios ginties ribas teismo turi būti pripažįstamas kaltininko atsakomybę lengvinančia aplinkybe. Atkreiptinas dėmesys, kad iki 1995 metų BK specialiojoje dalyje buvo atskiri straipsniai, kuriuose buvo numatytos švelnesnės bausmės už gyvybės atėmimą ir sveikatos sutrikdymus, jei jie padaryti peržengiant būtinosios ginties ribas. Dabar asmens, atėmusio gyvybę kitam asmeniui dėl būtinosios ginties, bet peržengus būtinosios ginties ribas, veika kvalifikuojama pagal BK 129 straipsnio 1 dalį, t.y. taip pat, kaip padarius bet kokią kitą tyčinį nužudymą. Tokiu būdu, nors bendrojoje BK dalyje į šią aplinkybę atsižvelgiama, kaip į atsakomybę lengvinančią, tačiau sumenkinamas būtinosios ginties socialinis vertingumas, sukoncentruojant dėmesį ties jos ribų peržengimo. T. y. veika padaryta peržengiant būtinosios ginties ribas pirmiausiai nagrinėjama kaip nusikalstama ir tik vėliau sprendžiamas galimo švelnesnės bausmės skirimo klausimas, atsižvelgiant į šią aplinkybę, kaip atsakomybę lengvinančią, nors tokia veika turėtų būti pirmiausiai vertinama kaip socialiai vertinga, o smerkiama valstybės tik dėl to, kad buvo padaryta peržengiant valstybės nustatytas prievartos panaudojimo ribas.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Apibendrinant šį darbą darytinės šios esminės išvados ir pateikiami pagrindiniai pasiūlymai:

1. Išvada. Būtinoji gintis yra žmogaus prigimtine teisė, o ne įstatymo įtvirtinta pareiga, net ir tais atvejais, kai kalbama apie pareigūnų pareigą ginti viešąjį interesą ir įstatymo ginamas vertybes.

Pasiūlymas. Atvejus, kai pareigūnai gina kitus žmonės nuo užpuolimo, būtina pripažinti profesinės pareigos vykdymu kaip savarankiška aplinkybe, šalinančia baudžiamąją atsakomybę. Tokiu būdu siūlytina nagrinėjant atvejus, kai asmuo, būdamas pareigūnas, gina kitus arba ginasi pats, aiškiai apibrėžti ir atskirti, kokia būtent aplinkybė šalina jo atsakomybę: ar profesinės pareigos vykdymas, ar būtinoji gintis.

2. Išvada. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo kodekso 28 straipsnio 2 dalyje nurodymas visuomenės ar valstybės intereso, kaip galimos ginti būtinąją gintimi vertybės, yra nepagrįstas, kadangi neatitinka baudžiamosios teisės doktrinoje formuluojamų galimų ginti būtent būtinąją gintimi teisinių vertybių sąvokos ir požymių.

Pasiūlymas. Siūlytina taikyti kitas atsakomybę šalinančias aplinkybes reglamentuojančias normas, pavyzdžiui, asmens, padariusio nusikaltimą, sulaikymo institutą ir asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą spręsti atsižvelgiant į Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 29 straipsnį.

3. Išvada. BK 28 straipsnio 2 dalyje nurodyta galimybė gintis tik nuo pavojingo kėsینimosi, tuo tarpu ATPK 18 straipsnyje nurodoma, kad administraciniu teisės pažeidimu nelaikomas veikimas, kuris, kad ir numatytas ATPK arba kituose norminiuose aktuose dėl administracinių teisės pažeidimų, bet padarytas esant būtiniosios ginties būklei, tai yra ginant ATPK 18 straipsnyje išvardytus teisinius gėrius nuo priešingo teisei kėsینimosi. Iš to seka, kad šioje srityje yra administracinių ir baudžiamųjų įstatymų nesuderinamumas.

Pasiūlymas. Keisti įstatyminę bazę minėtoje srityje, kad būtų išvengta būtiniosios ginties, kaip socialiai vertingo reiškinių, skirtingo traktavimo baudžiamuosiuose ir administracinėse įstatymuose bei iš to kylančių teorinių ir praktinių problemų.

4. Išvada. Analizuojant susiklosčiusią būtinosios ginties taikymo ir vertinimo praktiką akivaizdžiai matyti, jog dažniausiai yra nepagrįstai sunkinama besigynusiojo asmens padėtis, kadangi neatsižvelgiama į visas būtinas būtinosios ginties ribų peržengimui konstatuoti aplinkybes ir besigynusiojo asmens savybes.

Pasiūlymas. Ikiteisminio tyrimo institucijoms ir prokurorams siūlytina itin kruopščiai tirti pavojingo kėsینimosi pradžia ir pabaigą, nuo kurių priklauso kėsینimosi akivaizdumo traktuotė, nepamiršti, jog pradinė riba, remiantis įstatymu, atsiranda dvejopai: kai atitinkamiems interesams jau daroma žala arba kai yra tiesioginė grėsmė tokiai žalai atsirasti, o būtinosios ginties būklė pripažįstama dar egzistuojančia, jeigu dar realiai egzistuoja kėsینimasis. Taip pat siūlytina sprendžiant būtinosios ginties ribų peržengimo klausimą atsižvelgti į tai, kad baudžiamasis įstatymas nereikalauja mechaniško atitikimo, tai yra, kad mechaniškai atitiktų panaudotos gynybos ir kėsینimosi priemonės, būdas, intensyvumas, taip pat ginamas gėris ir tas gėris, kuriam besiginant padaroma žala, besiginančiųjų ir puolančiųjų asmenų skaičius ir panašiai. Neatsižvelgus į aukščiau paminėtas aplinkybes ir jų tinkamai neįvertinus sunkinama besiginusiojo asmens padėtis, kadangi dažnai nepagrįstai pripažįstama, jog būtinosios ginties ribos buvo peržengtos. Todėl esama praktika turėtų būti keičiama.

5. Išvada. Pagrindine problema pripažintina tai, kad šiuo metu susidarė nepateisinamas baudžiamąjį persekiojimą vykdančių ikiteisminio tyrimo institucijų, prokuratūros požiūris į būtinosios ginties situaciją, kadangi paprastai ikiteisminio tyrimo įstaiga ar pareigūnas, susidūrę su būtinosios ginties aktu, pirmiausia jį įvertina kaip nusikalstamą veiką, pradedami ikiteisminį tyrimą pagal faktiškai padarytą žalą ir šitaip pradedamas baudžiamasis persekiojimas. Toks baudžiamąjo persekiojimo organizavimas, neatsižvelgiant į galutinį rezultatą, morališkai ir psichologiškai labai pažeidžia besiginančiojo psichiką, lemia tolesnį požiūrį į teisėsaugos institucijas, teisėsaugą, valstybę ar demokratiją apskritai, suponuoja tai, jog gynėsis asmuo kitą kartą vargu ar naudosis turima teise gintis.

Pasiūlymas. Siūlytina keisti žalingą nusitovėjusią praktiką ir formuoti naują atsižvelgiant visų pirma į tai, jog neištyrus prieš tai buvusio puolimo faktinių aplinkybių ir tiksliai teisiškai jo neįvertinus, negalima kalbėti, kad buvo pažeistas gynimosi teisėtumo reikalavimas. Tokiu būdu siūlytina bent jau paraleliai iširti puolusio ir

besiginančiojo veikas, nors teisingumo, protingumo ir teisinės valstybės principai reikalauja, kad iš pradžių būtų įvertinta visa situacija iš esmės, tai yra pirmiausiai vertinant užpuoliko veiksmus, o jau po to būtų sprendžiamas būtinios ginties buvimo ar ne klausimas bei atliekamas besiginusiojo asmens veiksmų vertinimas tikslu nustatyti, ar nebuvo peržengtos būtinios ginties ribos. Tačiau pažymėtina, jog tam, kad pasiekti paminėtus tikslus, taip pat būtinas ikiteisminio tyrimo pradžios teisinio reglamentavimo keitimas, kuris leistų įvertinti minimas aplinkybes nepradedant ikiteisminio tyrimo.

6. Išvada. 1995 metais panaikinus BK specialiosios dalies straipsnius, numatančius atsakomybę už nužudymą ir sunkų sveikatos sutrikdymą peržengiant būtinios ginties ribas ir padarius šią aplinkybę, aplinkybe lengvinančia atsakomybę, kurios pagrindu teismas turi teisę, bet ne pareigą, skirti švelnesnę negu įstatyme numatytą bausmę, nepagrįstai buvo sumenkinta būtinios ginties socialinė vertė, peržengus jos ribas.

Pasiūlymas. Keisti BK specialiąją dalį gražinant minėtus straipsnius, numatančius baudžiamąją atsakomybę už veikas padarytas peržengiant būtinios ginties ribas arba atitinkamai pakeisti BK bendrosios dalies straipsnius, kad veika pirmiausiai būtų pripažįstama socialiai vertingu aktu, o tik vėliau smerkiama dėl įstatymo numatytų ribų peržengimo.

SANTRAUKA

Būtinoji gintis – tai socialiai reikšmingas reiškinys, įtvirtintas teisės sistemoje ir turintis tam tikrą istoriją. Visų pirma, pabrėžtina, kad tai yra žmogaus prigimtinei teisei, pripažinta visame pasaulyje, tai yra istoriškai susiklostęs reiškinys, šiuolaikinėje teisėje įtvirtintas kaip atsakomybę šalinanti, o ribų peržengimo atveju, lengvinanti aplinkybė.

Atsižvelgiant į sunkumus ir vienodos praktikos nebuvimą sprendžiant būtinios ginties buvimo, ar ne faktą bei jos ribų peržengimo vertinimą, šis darbas orientuotas į šio socialiai vertingo reiškinio teisinio reglamentavimo pagrįstumo ir tinkamumo aptarimą, taikymo praktikoje metu kylančių problemų išryškinimą siūlant atitinkamus sprendimo būdus.

Darbe, visų pirma, aptariama, kas tai per reiškinys – būtinoji gintis, kokia jo svarba ir reikšmė šiuolaikinėje baudžiamosios teisės sistemoje, raida besikeičiant įstatyminei bazei. Antra, darbe nurodytos ir kiek įmanoma išsamiai išanalizuotos sąlygos, būtinai ginčiai atsirasti ir jos ribų peržengimui konstatuoti. Minėtų klausimų gana platus aptarimas darbe yra svarbus ir reikalingas, kadangi tik taip galimas išsamus ir visapusiškas darbo temos – būtinios ginties ribų peržengimas – atskleidimas. Toliau darbe aptariama problematika nustatant ir vertinant praktikoje būtinios ginties ribų peržengimą įvairiais aspektais ir atžvilgiais, konstatavimo problematiką baudžiamajame procese ir būtinios ginties ribų peržengimo teisinės pasekmės.

Darbo pabaigoje pateikiamos pagrindinės išvados, padarytos aptarus minėtus aspektus ir įvertinus juos, bei pasiūlyti problemų sprendimo būdai, antai: šalinant spragas, keičiant reglamentavimą ir nustatant vieningą praktiką atsižvelgiant į esmines ir pripažintas aplinkybes, tikslu pakeisti ir patobulinti būtinios ginties ir jos ribų peržengimo konstatavimo ir vertinimo procesą.

SUMMARY

Indispensable defense is a socially important phenomenon, approved in the law system and having its own history. Firstly, it should be noticed that it is a natural human right, acknowledged all over the world and it is a historically developed phenomenon. In contemporary law system it is approved as responsibility eliminating circumstances and if exceeding the bounds it becomes extenuating circumstances.

Taking into account to all the difficulties and the lack of the same practice experience while evaluating the fact if it was the indispensable defense or not, and different evaluation if exceeding the bounds, this work is directed to this socially significant phenomenon in law system, its evaluation, discussion and pointing out to the problems that appear in practice and suggesting the most suitable ways of solving them.

In the work, firstly, it is analyzed and discussed what indispensable defense is and its importance in contemporary law system. Secondly, in the work all the conditions of indispensable defense and extenuating circumstances are shown, discussed and analyzed in details. The analysis of such problems as indispensable defense and exceeding bounds are widely discussed, because these problems are of great importance in law system and this is the only way to reveal the main aspects of this work, thus is, to find the right answer-was it the exceeding indispensable defense or not.

The main conclusions have been made at the end of the work. They have been made after all the aspects have been discussed over and after they have been evaluated. Some problem solving methods have been suggested, such as: while removing gaps, changing the time-limit and defining common practice, taking into account the essential and acknowledged circumstances in order to change and improve the process of assessment of indispensable defense and its exceeding bounds.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

TEISĖS NORMINIAI AKTAI

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // (Žin., 1992, Nr. 33-1014);
2. Visuotinė žmogaus teisių deklaracija // Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius, 1991;
3. Tarptautinis politinių ir pilietinių teisių paktas // Žmogaus teisės: tarptautinių dokumentų rinkinys. Vilnius, 1991;
4. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija // (Žin., 2000, Nr. 96-3016);
5. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas // (Žin., 2000, Nr. 89-2741);
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas // (Žin., 2002, Nr. 37-1341);
7. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // (Žin., 2000, Nr. 74-2262);
8. Lietuvos Respublikos policijos veiklos įstatymas // (Žin., 2000, Nr. 90-2777);
9. Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statutas // (Žin., 2003, Nr. 42-1927);
10. Lietuvos Respublikos operatyvinės veiklos įstatymas // (Žin., 2002, Nr. 65-2633);
11. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl LR Baudžiamojo, Pataisos darbų ir Baudžiamojo proceso kodeksų pakeitimo ir papildymo“ // (Žin., 1994, Nr. 60-1182);
12. Baudžiamasis statutas su papildymais. Kaunas, 1930;
13. Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas. Vilnius, 1962;
14. Strafgesetzbuch // RGBI. S. 127;

SPECIALIOJI LITERATŪRA

1. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras: bendroji dalis (1-98 straipsniai). Vilnius, 2004;
2. Baudžiamojo statuto redakcinės komisijos išaiškinimas // Kavolis M. Baudžiamasis statutas su papildomais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais. Kaunas, 1934;
3. Lietuvos TSR civilinio kodekso komentaras. Vilnius, 1976;
4. Pavilionis V., Merkevičius R. Būtinoji gintis. Vilnius, 1999;

5. Баулин Ю. В. Уголовно правовые проблемы учения об обстоятельствах, исключающих преступность (общественную опасность и противоправность) деяния: автореферату Харьков, 1991;
6. Ruso Ž. Ž. Rinkiniai raštai. Vilnius, 1979;
7. Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. Vilnius, 1996;
8. Stankevičius V. Baudžiamoji teisė. Paskaitos. Kaunas, 1925;
9. Пионтковский А. А. Курс уголовного права. Учение о преступлении. Москва, 1961;
10. Рогинский Г. Уголовный кодекс РСФСР. Москва, 1936;
11. Piesliakas V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga. Vilnius, 2008;
12. Таганцев Н. С. Русское уголовное право. 1 Т. Санкт Петербург, 1902;
13. Минц П. М. Курс уголовного права. 1 Т. Часть общая. Рига, 1925;
14. Зуев В. Л. Необходимая оборона и крайняя необходимость. Москва, 1996;
15. Klimka A. Aplinkybės, šalinančios veikos pavojingumą visuomenei. Vilnius, 1966;
16. Schönke A., Schröder H. Strafgesetzbuch. Kommentar 22. Auflage. München, 1925;
17. Никифоров В. С. Уголовное законодательство Республики Индии. Москва, 1999;
18. Паше-Озеранский Н. Н. Необходимая оборона и крайняя необходимость по советскому уголовному праву. Москва, 1962;
19. Слуцкий И. И. Обстоятельства, исключающие уголовную ответственность. Ленинград, 1965;
20. Якубович М. И. Учение о необходимой обороне в советском уголовном праве. Москва, 1967;

PRAKTINĖ MEDŽIAGA

1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato 1997 06 13 nutarimas Nr. 4 „Dėl teismų praktikos taikant įstatymus dėl būtinosios ginties ir jos ribų peržengimo“ // Lietuvos Aukščiausiojo Teismo senato nutarimai dėl teismų praktikos civilinėse ir baudžiamosiose bylose 1995-2000. Vilnius, 2001;
2. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-336/2008;
3. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-588/2006;

4. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-555/2007;
5. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-537/2006;
6. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-479/2007;
7. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-479/2006;
8. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-428/2008;
9. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-394/2007;
10. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-342/2006;
11. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-317/2007;
12. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-212/2007;
13. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-188/2006;
14. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-78/2007;
15. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-9-2007;
16. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-124/2006;
17. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-190/2006;
18. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-221/2001;
19. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-466/2001;
20. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-552/2005;
21. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-735/2003;
22. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-154/2003;
23. Kauno miesto apylinkės teismo nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-40/96;
24. Vilniaus apygardos prokuratūros nutarimas ikiteisminio tyrimo medžiagoje 10-9-039-06;
25. Vilniaus apygardos prokuratūros nutarimas ikiteisminio tyrimo medžiagoje Nr. 57-1-1064-07;
26. Vilniaus miesto apylinkės prokuratūros nutarimas ikiteisminio tyrimo medžiagoje Nr. 12-1-136-08;
27. Ikiteisminio tyrimo medžiaga Nr. 17-1-3392-06.